

IZVJEŠTAJI PULSKIH BISKUPA SVETOJ STOLICI (1592-1802)

(nastavak i kraj)

Ivan GRAH, Ližnjan

Župe pulskog agera

1. Premantura je prekrasno selo u kojem živi oko 600 stanovnika. Župna crkva, vrlo ukusno uređena, posvećena je sv. Lovri mučeniku. U selu djeluju župnik, dva svećenika i jedan klerik. Tu postoji još jedna područna crkva, groblje, zvonik, sakristija i tri bratovštine. Župnikovi prihodi iznose oko 100 rim. škuda godišnje. Pravo izbora župnika pridržano je za osam mjeseci godišnje Svetoj Stolici a za četiri mjeseca biskupu. Isto pravo postoji i u ostalim župama agera, izuzevši one za koje je izričito navedeno drukčije pravo izbora (2-3). U župi živi oko 600 duša te župnik, jedan svećenik i jedan klerik (3).
2. Pomer ima župnu crkvu Marijina pohođenja, zvonik, sakristiju, groblje i četiri bratovštine, a župnik se brine za oko 200 duša. Župnikovi prihodi iznose oko 60 škuda (2). Župna je crkva dovoljno opremljena za bogoslužje. Na području župe postoji još sedam crkava i pet bratovština (3).
3. Medulin ima župnu crkvu sv. Agneze, sedam područnih crkava, pet bratovština, groblje, zvonik sa zvonima, sakristiju, doličan inventar i oko 200 žitelja za koje se uzorno brine župnik. Župnikova primanja iznose oko 100 škuda (2-3). Broj župljana porastao je na 300 (3).
4. Ližnjan sa župnom crkvom sv. Martina prilično dobro opremljenom ima oko 300 duša, zvonik sa zvonima, groblje, sakristiju, tri bratovštine, tri područne crkve, župnika i dva svećenika. Župnikova nadarbina iznosi oko 100 škuda (2-3). Župna crkva ima dolične, iako ne dragocjene oltare, a osim župnika djeluje još jedan svećenik (3).
5. Šišan ima nadžupnu crkvu posvećenu svetim mučenicima Feliksu i Fortunatu. Crkva je raskošno opremljena za bogoslužje, ima više relikvija, orgulje ¹⁴⁷, neke grobnice,

¹⁴⁷ To je prvi podatak da je Šišan imao orgulje. Te su orgulje obnovljene 1759. godine. Usp. Valeriano MONTI, *Cenni storici di Sissano*, Parenzo, 1911, str. 48.

sakristiju, groblje, 13 mjesnih i poljskih crkava i šest bratovština. Nedavno je bilo ponovno izgrađeno svetište i svetohranište. Za više od 600 stanovnika brinu se nadžupnik i kapelan, a pomažu im još dva svećenika i dva klerika. Župnikovi prihodi dosižu oko 200 ml. dukata (2), odnosno oko 120 rim. škuda (3). Tijekom korizme danomice nastupa kvadragezimalist (3).

6. Valtura s netom izgrađenom i ukusno ukrašenom župnom crkvom sv. Ivana evanđelista i sakristijom ima zvonik i dovoljno velika zvona, groblje i područnu crkvu, jednu bratovštinu i nešto više od 500 žitelja povjerenih skrbi prepozita i kapelana. Narod je vrlo sklon pobožnosti. Župnikovi prihodi iznose oko 120 škuda (2). Broj je župljana porastao na oko 300, a biskup je ne baš revnom župniku dodijelio kapelana (3).

7. Marčana sa župnom crkvom sv. Petra i Pavla podložna je nadžupniku Mutvorana. Za više od 500 žitelja brinu se dva kapelana, jednoga bira mutvoranski nadžupnik, drugoga narod, a obojicu potvrđuje biskup. U župi živi još jedan svećenik. Župna crkva ima zvonik sa zvonima, sakristiju, groblje i četiri bratovštine (2). Župa ima četiri poljske crkve i šest bratovština. U korizmi isti propovjednik izmjenično nastupa u Marčani i Krnici (3).

8. Mutvoran je kaštel koji ima prekrasnu nadžupnu crkvu sv. Marije Magdalene, dolične oltare, orgulje ¹⁴⁸, sakristiju, grobnice, zvonik sa zvonima, groblje, sedam područnih crkava, sedam bratovština i oko 120 žitelja koji su povjereni brizi nadžupnika i kapelana. Nadžupnikovi prihodi iznose oko 100 škuda, dok kapelan uživa nadarbinu sv. Marije Magdalene uvijek pridržane Svetoj Stolici. Spomenutog kapelana predlaže svake godine biskupu opat kao posjednik nadarbine. Nedavno je neka svetogrдна ruka otela iz crkve više srebrnih predmeta (2). U nadžupnoj je crkvi sve prelijepo, krasni su oltari, zgodan je namještaj i ima mnogo srebrnine. U samom kaštelu živi 40 stanovnika, a u Kavranu 200 (3).

9. Krnica sa župnom crkvom sv. Roka podložna je mutvoranskom nadžupniku, koji svake godine bira jednog, a zajednica drugog kapelana i obojicu potvrđuje biskup. Crkva ima više oltara i bogat inventar, iako joj je djelomično bila opljačkana srebrnina. Ima zatim zvonik sa zvonima, groblje, četiri druge crkve, sedam bratovština, a u župi živi više od 500 stanovnika (2). Župa ima 600 žitelja za koje se brinu dva kapelana, a godišnja su im primanja od 100 škuda po osobi. U župi živi još jedan svećenik koji je biskupu zadao mnoge brige (3).

10. Lobarika ima župnu crkvu posvećenu sv. Floru, pulskom biskupu. Crkva je vrlo siromašna. Osim zvonika, zvona i groblja posjeduje jedva najnužnije za službu Božju. Ima dvije bratovštine i jedva 80 žitelja. Privremeno je bez župnika, te je pastva povjerena jednom svećeniku. Budući da župnikovi prihodi dosižu tek 20 škuda i budući da je župa bila ostala ispražnjena, u mjesecima pridržanim Svetoj Stolici nitko se nije odazvao na natječaj koji iziskuje župnički ispit i trošak za bulu imenovanja. Biskup je ovlastio generalnoga vikara da zamoli kardinala Datarije u Rimu za obnovu natječaja i oslobođenje od svih troškova imenovanja (2). U župi živi 100 žitelja, a crkva je tako siromašna

---

148 Prvi podatak da je Mutvoran, vrlo drevno sjedište nadžupe i zbornoga kaptola, imao orgulje.

da joj se moralo priteći u pomoć iznosom od 100 dukata za najnužnije potrepštine da se može održavati bogoslužje. Sadašnji je župnik zavađen sa župljanima te se vodi krivični postupak.¹⁴⁹ Župnikovi prihodi iznose oko 30 škuda godišnje (3).

11. Galizana ima župnu crkvu koja je posvećena sv. Roku, ali se kao zaštitnik slavi i sv. Just mučenik. Oko 500 župljana povjereno je pastoralnoj brizi nadžupnika i kapelana, a u bogoslužju sudjeluju i dva svećenika, dva đakona, jedan podđakon, i nekoliko klerika. Službu Božju uveličavaju bogato opremljeni oltari i sakristija, zatim svetačke moći, orgulje¹⁵⁰, zvonik s vrlo skladnim zvonima, grobnice i groblje. Diljem župe ima deset crkava i sedam bratovština. Kroz sve korizmene dane nastupa strani propovjednik. Župnički beneficij donosi oko 200 dukata (2-3). Župa ima 600 žitelja, a uz župnika s godišnjim prihodima od oko 150 škuda djeluju i dva kapelana, pet svećenika i dva klerika (3).

12. Štinjan sa župnom crkvom sv. Margarete ima dvije područne crkve, dvije bratovštine, sakristiju, zvonik, groblje i oko 40 župljana s pravom biranja župnika. Župnikovi prihodi iznose oko 40 škuda (2). Porastao je broj župljana na 100, a župnikovi su se prihodi povećali na 50 škuda godišnje (3).

13. Fažana ima oko 400 duša za koje se brinu nadžupnik i kapelan, a pomažu im i jedan svećenik, jedan đakon i dva klerika. Župnu crkvu sv. Kuzme i Damjana krasi oltari, orgulje¹⁵¹, relikvije, sakristija bogato opremljena ruhom i srebrninom, grobnice, zvonik i groblje, zatim četiri mjesne i poljske crkve te sedam bratovština. U korizmi izvanredni propovjednik govori župljanima. Župnička nadarbina iznosi oko 200 dukata (2). Svih župljana ima 400. Župnikovi prihodi dosižu oko 100 škuda. Kapelana bira zajednica. U župi žive još dva svećenika i nekoliko klerika, a djeluje i šest bratovština (3).

14. Brioni imaju ukusno građenu, ali vrlo siromašnu župnu crkvu, zatim zvonik, zvona, groblje, tri bratovštine, tri manje crkve i 17 stanovnika. Župljani uživaju patronatsko pravo izbora župnika, kojega prihodi dosižu jedva 40 škuda godišnje (2). Župna crkva, posvećena Četvorici okrunjenih, ukusno je građena i dovoljan joj je bogoslužbeni inventar. Župnikovi prihodi iznose 50 škuda, broj žitelja se povisio na 40, a bratovštine su se smanjile na dvije (3).

15. Peroj ima rimokatoličku župnu crkvu, sakristiju, zvonik, zvona, groblje, neke manje crkve i nekoliko bratovština. Od oko 200 žitelja ima samo jedna katolička obitelj za koju dolazi misiti župnik svake nedjelje i blagdana i prema potrebi, jer ne živi u Peroju. U Peroju živi i pastorizira drugi svećenik, kojega je nedavno zaređio filadelfijski nadbiskup nastanjen u Veneciji.¹⁵² Spomenuti svećenik, premda je Grk, pokorava se barem na vanjski način papi. Biskup ga je bio poučio u vjeri još prije negoli se dao zaređiti za svećenika i već tada se bio odrekao zabluda javno pred biskupom, obavivši

---

149 Nisu poznati razlozi tih napetih odnosa.

150 Vjerojatno je riječ o sadašnjim orguljama. Usp. G. RADOLE, *L'Arte*, str. 116.

151 Župa je posjedovala starije orgulje, budući da današnje potječu iz 1858. godine. Usp. G. RADOLE, *L'Arte*, str. 115.

152 Vidi bilj. 78.

rimokatoličku ispovijest vjere, a i sada podržava vezu s biskupom. Perojcima i dalje dijeli sakramente i obavlja sprovode monah bazilijanac koji živi u Puli uz pravoslavnu crkvu. Ovamo oni dolaze i na bogoslužje za veće blagdane, jer mletački senat nije dozvolio da se u Peroju nastani pravoslavni svećenik, iako se to češće pokušavalo (2). Selo Peroj ima župnu crkvu sv. Stjepana prvomučenika i katoličkog župnika, iako su stanovnici, njih 200, pravoslavci. Župnika imenuje Sveta Stolica kroz 8 mjeseci u godini, a biskup kroz četiri mjeseca. Župnikovi prihodi iznose 50 škuda godišnje. Perojci se za primanje sakramenata obraćaju u Pulu, gdje živi jedan monah bazilijanac koji se smatra pravoslavcem i njegov kapelan koji se smatra katolikom, jer je obavio i ispovijest vjere. Spomenuti monah i kapelan posjećuju i bolesnike u Peroju te im dijele sakramente po kućama, nikada u župnoj crkvi, a mletački senat ne dozvoljava da se ondje nastani pravoslavni svećenik uz pravoslavnu crkvu. Inventar župne crkve i oltari dolični su, iako ne dragocjeni. U župi postoje još dvije crkve i neke bratovštine (3). U Peroju živi samo nekolicina katolika, dok glavninu čine pravoslavci, no mletački senat dozvoljava da se ondje nastani samo latinski župnik. Taj se župnik muči da žitelje privede u zajedništvo (4). Peroj je u cjelini zaražen pravoslavnim raskolom iako je povjeren skrbi katoličkoga župnika. Mletački senat ne dozvoljava da se ondje nastani pravoslavni župnik, ali postoji u Puli pravoslavna crkva povjerena nekom monahu bazilijancu kojemu dolaze na sakramente mnogi Perojci. Dogodi li se da nakon monahove smrti ne dođe neki drugi, nestalo bi raskolnika i čitavo bi selo biskup doveo u zajedništvo (5). Gotovo svi stanovnici Peroja pravoslavne su vjere, iako ondje djeluje katolički župnik. Većina Perojaca posjećuje crkvu sv. Nikole u Puli, gdje im pravoslavni svećenik dijeli sakramente (6). Većina Perojaca ispovijeda pravoslavnu vjeru (9).

16. Muntić ima oko 200 žitelja koji uživaju pravo izbora župnika čiji prihodi dosižu oko 50 škuda. Župna crkva sv. Jeronima, oskudna u svemu, ima sakristiju i zvonik, jednu područnu crkvu i groblje, jednu bratovštinu i jednog klerika (2). Župnikovi prihodi iznose 60 škuda (3).

17. Filipana sa siromašnom župnom crkvom sv. Filipa i Jakova ima zvonik, zvona, sakristiju, jednu područnu crkvu, dvije bratovštine i oko 500 duša za koje se brinu župnik i kapelan te jedan svećenik i jedan klerik. Poduzetni je župnik svojom marljivošću ukusno uljepšao crkvu i još će je ukrasiti. Župnikovi prihodi iznose oko 100 škuda (2). U župi postoji jedna bratovština, a župnikovi prihodi dosižu 120 škuda (3).

Župe vodnjanskog i barbanskog kraja

18. Vodnjan je napučen gradić sa 2.300 stanovnika, ima zbornu crkvu sv. Blaža u kojoj djeluje pet kanonika s nadžupnikom na čelu. Svaka kanonička prebenda iznosi oko 200 dukata. Kanonike bira zajednica a potvrđuje ih biskup. Njihovo bogoslužje uzveličava 25 svećenika i klerika. Zborna se crkva uzdržava vlastitim prihodima i milodarima, posjeduje bogat inventar i obiluje dragocjenostima i srebrninom. U korizmene dane poseban propovjednik duhovnom hranom krijepi narod. Crkva ima zvonik s izvrsnim zvonima, orgulje¹⁵³, sakristiju, grobnice i groblje. U samostanu s prekrasnom crkvom

153 Biskup spominje vjerojatno najstarije orgulje, jer su druge bile nabavljene 1818, a sadašnje 1934. Usp. G. RADOLE, *L'Arte*, str. 119.

žive do četiri franjevnica konventualca. Širom župe postoje 32 crkve od kojih se posebno ističe ona Karmelske Gospe s tijelom sv. Fabijana mučenika i s raznim drugim svetim moćima. Postoji još jedan hospital i 16 bratovština (2). Vodnjan ima 2.000 žitelja. Od pet kanonika trojicu bira gradsko vijeće, a između njih biskup imenuje župnika. Pojedini kanonički beneficij dosiže 100 škuda vrijednosti. U Vodnjanu živi još 30 svećenika i svi se uzorno ponašaju, a i narod je vrlo pobožan. U samostanu i bogato opremljenoj crkvi Djevice Marije žive dva konventualca misnika i brat laik. U gradiću postoji i djeluje i javna škola (3).

19. Sveti Kirin ili Roverija¹⁵⁴ ima župnu crkvu s oko 300 duša. Župa je ovisna o zbrojnoj crkvi, a pastva je povjerena kapelanu kojega biraju vodnjanski kanonici, dok ga u službu uvodi biskup (2-3). Kapelanovi prihodi iznose oko 50 škuda (3).

20. Barban je utvrđen gradić i krase ga zborna crkva sv. Nikole. Crkva je bila nedavno iz temelja pregrađena. Bogata je приходima, mnogim dragocjenostima i srebrninom; ima zvonik s vrlo skladnim zvonima, prekrasnu sakristiju bogatu ruhom i drugim potrepštinama za bogoslužje; posjeduje grobnice i groblje, dok orgulje¹⁵⁵ vane za obnovom. Ima osam mjesnih i poljskih crkava, dvije bratovštine i pet kanonika zajedno s nadžupnikom. Narod uživa pravo izbora svih kanonika. Svaki kanonički beneficij iznosi oko 200 dukata godišnje. U gradiću živi još nekoliko svećenika i do šest klerika, a u župi oko 2.000 stanovnika (2). U samom gradiću živi jedva 60, a diljem župe više od 3.000 stanovnika. Kaptol uživa pravo izbora svih kanonika, između kojih narod predlaže župnika, a biskup ga potvrđuje. Svaki kanonikat donosi oko 120 škuda. U Barbanu živi još četiri-pet svećenika i klerika (3).

21. Rakalj ima župnu crkvu s vrlo siromašnim inventarom za bogoslužje. Posjeduje ipak zvonik sa zvonima, sakristiju i groblje, dvije bratovštine i tri područne crkve. Župnik, kojega bira narod, uživa prihode od oko 100 škuda. U župi živi još jedan svećenik. Svih župljana ima oko 500 (2). Siromašna župna crkva posvećena je Maloj Gospi, a za narod se brinu župnik i kapelan (3).

Labinski arhidakonat

22. Labin, zidinama opasan gradić, posjeduje zbornu crkvu koja je bogato i raskošno obdarena za bogoslužje i posvećena sv. Justu mučeniku. Kaptol ima devet kanonika. Pastva je povjerena nadžupniku, kojemu pomažu i ostali kanonici. Kaptol uživa pravo izbora kanonika, koje uvodi u službu biskup, dok gradsko vijeće bira nadžupnika i predlaže ga biskupu da mu povjeri službu. Kanoničke nadarbine iznose 100 škuda godišnje. Biskupu pripada pravo da među kanonicima izabere arhidakona. U gradiću živi oko 16 svećenika i klerika. Postoji i samostan u kome živi 6-7 franjevnica konventualca, zatim hospital, nekoliko područnih crkava i 12 bratovština. Zborna crkva ima orgulje¹⁵⁶, grobnice, zvonik s izvrsnim zvonima i groblje. U gradiću živi oko

154 Današnje je sjedište župe u Juršićima.

155 Te su orgulje postojale, prema pisanju Petronia, godine 1681, a 1797. spominje se orguljaš Petar Stanković. Današnje orgulje potječu iz 1844. godine. Usp. G. RADOLE, *L'arte*, str. 121.

156 Vjerojatno su iste orgulje postojale i 1621. godine, kad se spominje orguljaš Petar Puliti. Usp. G. RADOLE, *L'arte*, str. 118.

800 žitelja, kojima u korizmene dane drži nagovore i pouke izvanredni propovjednik (2). Župna se crkva sjaji od srebrnine, svijećnjaka, lampada i kaleža. Osim spomenutih kanonika, čiji prihodi iznose po 130 škuda, u gradu živi još oko 30 svećenika i klerika, a neki od njih zadaju biskupu ne male brige, te ih mora voditi stegom i ukorima. Nadžupnik je ujedno i dekan. U gradiću djeluje i javna škola, a na području župe postoji još 10 crkava i dva samostana, pavlina i konventualaca, sa po 7-8 redovnika (3).¹⁵⁷

23. Sveti Lovreč u Produpcu,¹⁵⁸

24. Sveta Lucija u Škitači,

25. Sveti Martin i

26. Sveta Nedjelja jesu župe koje ukupno i zajedno imaju više od 2.000 duša. Sve su te župe ovisne o zbornoj crkvi i u svima narod bira i uzdržava svoga župnika. Godišnji su prihodi spomenutih župnika jednaki i iznose oko 60 škuda. I župne su crkve prilično uredne i dovoljno snabdjevene za službu Božju, a posebno se ističu po pobožnosti i darežljivosti vjernici Škitače (2). Ukupan broj stanovnika veći je od 5.000. Župnički su se prihodi povisili na 100 škuda. U župama postoje neke bratovštine i neke područne crkve (3).

27. Plomin, utvrđen gradić, ima zbornu crkvu i četiri kanonika, od kojih je jedan župnik. Svu četvoricu bira zajednica a potvrđuje biskup. U gradiću živi još nekoliko svećenika i klerika, a u župi oko 500 stanovnika. Župljani imaju prigodu da se u korizmene dane obogate poukama posebnog govornika. Zborna je crkva ukrašena dragocjenostima i srebrninom, orguljama¹⁵⁹, grobnicama i sakristijom. Ima zatim zvonik, zvona i groblje, sedam mjesnih i poljskih crkava, sedam bratovština i pavlinski samostan sa 7-8 monaha (2). Plomin se nalazi na samoj mlčtačko-austrijskoj granici. Kaptol uživa pravo biranja kanonika, a zajednica pravo predlaganja nadžupnika. Kanonički prihodi iznose 100 škuda. Broj je župljana porastao na 600. Kaptolska crkva posjeduje časne relikvije, a u gradiću živi još 10 svećenika i klerika uz spomenute kanonike (3).

Župe austrijskog dijela biskupije

28. Šumber sa župnom crkvom sv. Petra i Pavla ima zvonik sa zvonima, sakristiju, groblje, priličan inventar za kult, tri područne crkve i sedam bratovština. Plemička obitelj Brigido¹⁶⁰ bira župnika, koji se zajedno s kapelanom i klerikom brine za više od 500 vjernika. Župnikovi prihodi ne prelaze 100 škuda (2). Područne su crkve povećane na pet, a bratovštine smanjene na dvije. Župnika bira narod (3).

29. Kršan, kaštel, ima župnu crkvu sv. Antuna opata s jednostavnim, ali doličnim priborom za bogoslužje. Crkva ima zvonik sa zvonima, sakristiju, groblje i osam

157 Vidi bilj. 19 i 20.

158 Vidi bilj. 64.

159 Biskup spominje vjerojatno prve orgulje, jer sadašnje potječu iz 1911. godine. Usp. G. RADOLE, *L'arte*, str. 118.

160 Plemička obitelj Brigido posjedovala je Lupoglavsku gospoštiju o kojoj je bio ovisan i Šumber (1634-1840). Kao feudalni gospodari uživali su i patronatsko pravo izbora župnika.

bratovština. Oko 500 župljana uživa pravo predlaganja župnika, kome u pastvi pomaže jedan svećenik. Župnikovi prihodi iznose oko 50 škuda (2-3). Župnika bira grof de Brigido (3).¹⁶¹

30. Kožljak, kaštel, ima župnu crkvu sv. Hadrijana. Crkva je siromašna i potrebna najnužnijeg inventara za službu Božju. Ima dvije poljske crkve, dvije bratovštine i oko 200 žitelja s pravom izbora župnika, čiji su prihodi oskudni. Sadašnji župnik mora štošta promijeniti u načinu života i rada (2-3). Broj žitelja porastao je na 300, bratovštine na tri, župnikovi prihodi na 50 škuda (3).

31. Nova Vas¹⁶² s vrlo siromašnom župnom crkvom Duha Svetoga posjeduje ipak zvonik sa zvonima, sakristiju, groblje i tri poljske crkve. Župljana ima oko 450 i sami biraju i predlažu biskupu kandidata za župnika, koji ima godišnja primanja oko 50 škuda (2). Župa ima 500 duša i tri bratovštine (3).

32. Sušnjevica ima župnu crkvu, zvonik sa zvonima, sakristiju i groblje, četiri područne crkve, dvije bratovštine i oko 400 žitelja koji uživaju pravo izbora župnika (2). Župna je crkva posvećena sv. Silvestru papi, a župnikovi prihodi iznose oko 50 škuda (3).

33. Paz sa župnom crkvom Svete Marije ima oko 400 duša za koje se brinu župnik i kapelan. Župnika bira narod, a njegova primanja iznose oko 60 škuda. Crkva ima zvonik, zvona, sakristiju, groblje, bogat crkveni inventar i četiri bratovštine (2). Župnikovi prihodi porasli su na 100 škuda godišnje (3).

34. Vranja, kaštel, ima župnu crkvu posvećenu sv. Petru i Pavlu, ima i zvonik sa zvonima, sakristiju, groblje i dovoljan inventar za bogoslužje. Sadašnji je župnik nanovo izgradio crkvu. Oko 450 župljana bira župnika, čiji godišnji prihodi iznose oko 60 škuda. U župi postoji još pet crkava i djeluju dvije bratovštine (2). Broj je župljana isti, a župnikovi su prihodi porasli na 100 škuda (3).

35. Boljun je utvrđen i prilično lijep gradić koji ima još ljepšu i bogato opremljenu crkvu, odlična zvona na zvoniku, orgulje¹⁶³, grobnice, sakristiju i groblje. Narod bira župnika, kome pastoralno pomažu kapelan, dva svećenika i tri klerika. Župa ima gotovo 1.000 stanovnika i devet bratovština. Između ostalih 10 crkava rasijanih po župi, posebno se ističe ona posvećena Majci Božjoj koja, iako je poljska, ima orgulje, oltare, sakristiju i dragocjene ukrase (2). Župnikova nadarbina prelazi 100 škuda (2-3). Župna je crkva posvećena sv. Jurju. Narod bira župnika, kome pomažu još četiri svećenika i klerika (3).

36. Lupoglav se dijeli na Gorenju i Dolenju Vas s vlastitim crkvama, ali se smatra župnom ona u Dolenjoj Vasi posvećena sv. Stjepanu.¹⁶⁴ Plemićka obitelj Brigido¹⁶⁵ uživa patronatsko pravo izbora župnika, koga uvodi u službu biskup. Župnikov beneficij ne

161 Grof Brigido nije bio vlasnik Kršana, nego obitelj de Fin a zatim barun Rampel s patronatskim pravom izbora župnika.

162 Nova Vas danas nije župa, nego je inkorporirana sušnjevičkoj župi.

163 Spomenute orgulje ne postoje više kao ni one u opatijskoj crkvi Majke Božje.

164 Župa je kasnije promijenila naslovnika te je danas posvećena sv. Martinu.

165 Vidi bilj. 160.

prelazi 50 škuda. Župna je crkva siromašna i svega potrebna kao i šest područnih: ima ipak zvonik s malim zvonima, sakristiju, groblje i četiri bratovštine. U župi živi do 500 stanovnika (2). Župna je crkva posvećena sv. Stjepanu prvomučeniku i u župi djeluje pet bratovština (3).

37. Brseč je utvrđen gradić koji ima prilično lijepo i ukusno uređenu crkvu, sakristiju, zvonik sa zvonima, grobnice, orgulje i groblje, četiri bratovštine, devet mjesnih i poljskih crkava i hospital. Župna je crkva zborna. Kaptol ima četiri kanonika, od kojih je jedan župnik. Svima je povjerena briga za 1.000 župljana. Sve kanonike bira patron grof Auspergh,¹⁶⁶ ali ih u kanoničku službu uvodi biskup. Kanonički se prihodi kreću oko 100 dukata godišnje po osobi (2). Kaptol bira kanonike, narod župnika. Zborna je crkva posvećena sv. Jurju. U župi živi 2.000 žitelja. Uz kanonike djeluje još osam svećenika i klerika. U crkvi se štuje tijelo sv. Aurelija mučenika i druge svete moći. Korizmeni propovjednik govori narodu kroz sve korizmene dane. U gradiću je otvoren i hospital za siromahe (3).

38. Mošćenice je također utvrđen gradić te ima vrlo plemenitu zbornu crkvu s mnogo relikvija, dragocjenosti i srebrnine. Ima zvonik s izvanrednim zvonima, sakristiju, orgulje, grobnice i groblje, zatim osam mjesnih i poljskih crkava, pet bratovština i 1.000 žitelja. Kaptol se sastoji od pet kanonika: jedan je kanonik opat mitronosac, drugi je župnik. Župnika bira narod. Kanonička primanja iznose oko 100 škuda po osobi, a izbor svih kanonika pripada kaptolu. U bogoslužju sudjeluje i 12 svećenika i nekoliko klerika. U toj je župi biskup otkrio više zloupotreba i poduzeo ljekovite mjere (2). Župa ima 4.000 stanovnika, a uz pet kanonika živi još 5-6 svećenika i klerika. U korizmi nastupa kvadragezimalist (3).

39. Lovran ima zbornu crkvu sv. Jurja i kaptol s četiri kanonika od kojih je jedan župnik. Grof Auspergh¹⁶⁷ (sic!) uživa patronatsko pravo izbora svih kanonika. U bogoslužju sudjeluju i četiri svećenika i nekoliko klerika. Jedan je od spomenutih svećenika opat mitronosac. Sadašnji je župnik podigao novu crkvu ne samo svojom marljivošću nego i vlastitim sredstvima. A crkvu rese bogati oltari, obilan inventar, orgulje, sakristija, groblje i zvonik s osrednjim zvonima. Zatim ima 14 mjesnih i poljskih crkava i šest bratovština. Tijekom korizme održavaju se dnevni nagovori narodu (2). Kaptol bira kanonike te između njih narod predlaže župnika. Kanonički prihodi iznose po 100 škuda godišnje. Francuzi su bili prorijedili bogati crkveni inventar i dragocjenosti odnijeli u Anconu, odakle je doskora zalaganjem kardinala Aste sve bilo vraćeno.¹⁶⁸ U župi živi 3.000 stanovnika (3).

40. Veprinac s oko 3.000 stanovnika ima zbornu crkvu sv. Marka evanđelista, zvonik sa skladnim zvonima, sakristiju, grobnice, orgulje i groblje, sedam područnih crkava i

---

166 Vidi bilj. 103 i 105.

167 Vidi bilj. 166.

168 Francuzi su opljačkali lovranske crkve 1702. godine, a Riječani su u znak zahvalnosti što su odoljeli neprijateljskom naletu i opsadi grada proglasili 14. rujna blagdanom. Kardinal Marcello d'Asta vodio je ankonu biskupiju od 1700. do 1709. godine. Usp. G. KOBLER, *Memorie III*, str. 287; *Hierarchia V*, str. 83.

pet bratovština. Kaptol ima četiri kanonika. Narod uživa pravo izbora župnika, a kaptol svih kanonika. Kanonička primanja iznose jedva 40 škuda po osobi (2). Prigodom vizitacije biskup je zbog nedoličnog života kaznio dva kanonika oduzimanjem nadarbina (2-3). Osim kanonika u župi živi još do pet svećenika (3).

41. Kastav ima zbornu crkvu sv. Jelene i kaptol sastavljen od sedam kanonika zajedno sa župnikom. U bogoslužju sudjeluje i 12 svećenika i 7-8 klerika. Svaka kanonička nadarbina iznosi oko 150 škuda. Kaptol bira kanonike, zajednica župnika, a biskup ih sve uvodi u službu. Župa ima 7.000 stanovnika. Zborna je crkva krasna i sve u njoj potiče na pobožnost. Korizmom nastupa posebni propovjednik. Crkva posjeduje zvonik s prekrasnim zvonima, sakristiju, orgulje, dragocjen inventar i mnogo srebrnine, zatim grobnice, svetačke moći, groblje, 12 bratovština i 10 poljskih crkava. Od ovih se posebno ističe opatijska crkva sv. Jeronima pod patronatom riječkih augustinaca (2). Uz spomenute kanonike u župi živi još 20 svećenika. Broj područnih crkava smanjio se na sedam, a svaka kanonička nadarbina spala je na 100 škuda (3).

42. Klana, kaštel, ima župnu crkvu, zvonik sa zvonima, sakristiju, groblje, šest područnih crkava i pet bratovština. Župa ima 530 stanovnika koji uživaju pravo biranja župnika. Župnikova primanja iznose oko 50 škuda godišnje (2). Župna je crkva posvećena sv. Jeronimu. Područne su crkve vrlo siromašne. Župa je pod patronatskim pravom baruna iz Obenburga (3).¹⁶⁹

Rijeka

43. Rijeka je vrlo plemeniti grad pod vlašću carskoga veličanstva. Zborna je crkva časna (2) i posvećena je sv. Vidu (3). Ona je nedavno bila restaurirana, dotjerana i obogaćena srebrninom. Posjeduje mnoge relikvije, a posebno se štuju čestica Svetoga (2) ili Spasiteljeva (3) Križa i tijelo sv. Marciona (3) ili Marcijana (7) mučenika. Crkva ima zvonik i vrlo skladna zvona, orgulje i sakristiju, mnoge grobnice i groblje. U korizmene dane ovdje se vjernicima tumači riječ Božja (2-3). Mnoge su dragocjenosti i srebrni predmeti bili oduzeti u ovoj i drugim crkvama ovoga dijela biskupije,¹⁷⁰ a ostala su pusta obećanja o njihovom vraćanju (3). Riječka zborna crkva posjeduje mnogo dragocjenosti (8).

Zborni se kaptol sastoji od osam kanonika: gradsko vijeće bira jednoga za nadžupnika, a biskup mu povjerava dušobrižništvo u gradu. U Rijeci živi i drugih 30 svećenika i više od 12 klerika. Svi oni sudjeluju u bogoslužju u zbornoj crkvi. Budući da već 12 godina biskup nije kanonski pohodio grad, bile su se uvukle u kler razne zloupotrebe na štetu crkvene stege (2). Broj tih svećenika porastao je na 40 (3). Kaptol uživa pravo biranja svih kanonika. Vijeće plemića bira jednog kanonika za nadžupnika, a biskup imenuje drugoga za arhidakona i dekana. Nedavno je sadašnji arhidakon Matej Barčić pokušao to isključivo biskupovo pravo prenijeti na cara (3).

U Rijeci djeluju hospital i šest bratovština te postoji 19 gradskih i poljskih crkava (2-3). Grad ima 7.000 stanovnika (3,5) i mnogo plemića (5).

¹⁶⁹ Gornji grad u Sloveniji.

¹⁷⁰ Vidi bilj. 107.

Ponos grada su kolegij i sjemenište u kojima isusovci poučavaju mladež i u svojoj crkvi brojnim vjernicima dijele sakramente i obavljaju druge pobožnosti (2). Isusovci vode poznati kolegij za više od 300 polaznika škole humanistike (3,5-6). Kolegij i sjemenište Družbe Isusove donose obilne plodove u odgoju i poučavanju mladih (5). Budući da je biskup već 19 godina spriječen u vršenju svoje redovite jurisdikcije kao što su isto tako 18 godina bili spriječeni njegovi prethodnici, ipak marljivi isusovci i u takvim okolnostima ubiru plodove te čupaju korov zla i grijeha poučavajući mladež u vjeri, dok u svom sjemeništu i kolegiju poučavaju i odgajaju više od 300 učenika (8). U Rijeci postoji poznato sjemenište, gdje isusovci poučavaju klerike iz raznih biskupija i mnoge svjetovnjake (9).

Slijedi samostan augustinaca u kome živi oko 20 pustinjaka uz plemenitu crkvu (2). U samostanu sv. Augustina (sic!) živi 16 redovnika. Augustinci imaju i prekrasnu crkvu (3). U gradu djeluje augustinški samostan (4). Postoji zatim samostan braće kapucina s oko 20 članova (2), sa 16 članova (3). U gradu djeluje kapucinski samostan (4).

Benediktinke

U samostanu benediktinki služi Bogu oko 40 djevice (2-3) uz crkvu sv. Roka (3). Samostan je monumentalna građevina i uzdržava se od raznih desetina, nameta i drugih prihoda, osobito iz sela Mune.¹⁷¹ Samostan je opterećen velikim dugovima vjerojatno zbog loše administracije imovine i trošenja miraza pojedinih kandidatica. Lanjske je godine opatica poslala biskupu u Pulu jednu sestru konversu kako bi isposlovala dozvolu da smije poslati u Beč dvije zavjetovane redovnice da izmole od cara neku pomoć. Biskup je redovnicu dao smjestiti u pulski benediktinski samostan, a zatim u pratnji generalnog vikara i dvaju svećenika otpremiti u Rijeku te usmeno i pismeno opomenuo opaticu da se ubuduće okani sličnih poteza. Opatica se tada za istu dozvolu obratila nunciju u Beč, a nakon negativnog odgovora uložila je utok Kongregaciji za biskupe i bez čekanja otpisa krenula je za Beč u pratnji jedne zavjetovane redovnice. Kad je biskup doznao za to putovanje, smjesta je zamolio bečkog nuncija da prisili redovnice na povratak u Rijeku. Redovnice su se vratile u svoj samostan premorene od dugog putovanja i bez ikakve materijalne pomoći, a Kongregacija je ovlastila biskupa da ih odriješi od cenzura i zada im malu pokoru.

Biskupa muči i neriješeno pitanje ispovjednika benediktinki: redovnice neće ni čuti za neki stipendij redovitom ispovjedniku, te se nitko više neće odazvati za tu službu. Odrekli su je se nadžupnik i isusovci. Biskup se prije šest godina bio obratio Kongregaciji za biskupe i redovnike i zamolio ovlast da smije imenovati njihovim ispovjednikom jednog kapucina. Takvom je rješenju bio sklon generalni prokurator reda, ali se usprotivio kardinal Acciaiuoli.¹⁷² Biskup opet ponavlja istu molbu, a služeći se epikejom bio je prisiljen ranije imenovati jednog kapucina za izvanrednog ispovjednika (3). S tim u vezi biskup se ponovno pismeno obratio Kongregaciji 3. svibnja 1708. i tražio

171 Samostan je u Munama posjedovao gospodarsko imanje koje mu je bio oporučno ostavio Riječanin Franjo Knežić. Vidi bilj. 117.

172 Kardinal Nikola Acciaiuoli (1670-1719) bio je generalni preslušnik Apostolske komore i od 1677. godine pokrovitelj franjevac kapucina (*Hierarchia V*, str. 5).

mjerodavan rasplet. Iz pisma se mogu razabrati ove činjenice: biskup ne može nikako urazumiti benediktinke s obzirom na redovitog ispovjednika; one neće ni čuti da prihvate svjetovne svećenike, već ih izruguju i preziru te neće ni čuti o nekom stipendiju. Isusovci su nekoliko godina obnašali tu službu na duhovnu korist, ali su iz istih razloga odustali. Biskup je bio primoran zamoliti kapucine da se prihvate te službe, budući da je kapucinima u carevini dozvoljeno ispovijedanje svih vjernika, pa i redovnica. Spomenu te su redovnice već više mjeseci bez ispovjednika i ustrajavaju u svom naumu radije negoli da opet prime već prije otpisane. Biskup je o tom pitanju pisao i u nedavnoj relaciji, ali još nema reskripta. Biskupova je želja da upravo kapucini postanu redoviti ispovjednici benediktinki te je već ranije bio uputio molbe sličnog sadržaja Kongregaciji za biskupe i redovnike i generalnom poglavaru kapucina. General reda složio se s biskupovim željama, ali je zahtjev odbio kardinal Acciacioli, inače kapucin, kome je Kongregacija povjerila rješenje. Konačno, biskup napominje da za mjerodavan odgovor treba uzeti u obzir i specifične okolnosti Rijeke, gdje je biskupova jurisdikcija sasvim ograničena. Kao primjer carske zloupotrebe i ograničavanja biskupove vlasti neka posluži slijedeći slučaj.

Biskup je po nalogu Kongregacije opomenuo riječke redovnice da bez odobrenja iste Kongregacije ne smiju primati u svoj samostan djevojčice radi samoga odgajanja. Biskup im je spomenutu povlasticu isposlovao od iste Kongregacije i otpis besplatno proslijedio u Rijeku, uz napomenu da želi imati popis i opće podatke svih gojenica. Doznajući za to, Komora Njegove Visosti donijela je rješenje da benediktinke mogu slobodno primati u svoj samostan djevojke radi odgajanja i da se ordinarij u to pitanje ne smije miješati (6). U reskriptu kardinala Kongregacije za biskupe i redovnike iz 1716. godine spominje se da drevni običaj primanja djevojaka u samostan za odgajanje vrijedi za njemačke pokrajine te se ne može primijeniti na samostan riječkih benediktinki, a biskupu se daje ovlast da osobno ili putem zastupnika odriješi redovnice uz davanje male pokore. Kongregacija je ipak ordinariju podijelila indult da riječke benediktinke smiju primati 12 djevojaka (zitelle) od 7 do 25 godina uz ove uvjete: 1. da budu primljene putem kapitula samostana; 2. da podmiruju troškove za pola godine unaprijed; 3. da moraju noćiti u sobama zajedno s odgojiteljicama i 4. da se pridržavaju indulta.

Arhidakon Matej Barčić

U Rijeci postoji običaj imenovanja dekana koji je ujedno i arhidakon¹⁷³, a njegovo je imenovanje pridržano biskupu. Prigodom imenovanja zadnjega arhidakona, savjetnici su naprosto prevarili generalnog vikara i krivotvorili kandidatove karakteristike te je tako bio izabran kao najbolji onaj kandidat koji je zapravo bio najgori u svakom pogledu (5). Taj se kanonik zove Matej Barčić¹⁷⁴, a imenovao ga je raniji biskup Leonoro Pagello. Imenovanju se usprotivio car i Barčiću zabranio preuzimanje službe uz obrazloženje da

173 Vidi bilj. 108.

174 Matej Barčić obnašao je dužnost riječkog arhidakona od 1701. do 1710. godine. Usp. G. KOBLER, *Memorie*, str. 89. Imenovao ga je biskup Pagello 1695. godine, ali je imenovanje poništio car Leopold I. Preuzevši iste godine biskupiju, biskup Bottari opet je potvrdio Barčićevo imenovanje za riječkog arhidakona, što je car ignorirao, ali je Barčić tvrdoglavom upornošću uspio isposlovati 1701. i carevo imenovanje. Usp. G. KOBLER, *Memorie I*, str. 89; *Memorie III*, str. 287.

se prije imenovanja biskup nije dogovorio ni razgovarao s riječkim kapetanom o tom imenovanju. Taj su carev zahtjev kao svojevolian i neutemeljen bili odbacili raniji biskupi i neovisno o ikome imenovali arhidakona. Barčić se time nije pomirio, nego se u svojoj zlobi obratio caru, mešetarenjem iznuodio dekret carskog imenovanja za riječkog arhidakona i dekana te taj dekret proslijedio biskupu da ga uvede u kanonski posjed službe (3). Zloglasni Barčić, nepokoran Bogu i Crkvi, koristeći se raznim uslugama lukavo je isposlovao povelju imenovanja od pobožnoga cara Leopolda u skladu s navodnim carskim patronatom nad riječim arhidakonatom (5). Biskup se nije dao izigrati, već je odbio carski dekret, a Barčića je priznao zakonito izabranim arhidakonom i dekanom za vrijeme prethodoga biskupa (3). Sadašnji biskup nije nasjeo carskom imenovanju, već je Barčića ostavio u službi kao ranije zakonito imenovanog. Biskup predosjeća mogućnost da Bečki dvor samu uzurpaciju pretvori u pravo patronata za izbor riječkog arhidakona (5). O tom nasilju i o brojnim drugim bezakonjima biskup je već ranije bio izvijestio Svetoga Oca, kongregacije i apostolskog nuncija u Beču te se strogo pridržava svih otpisa. Biskup je spreman poduzeti ljekovite mjere i Barčiću oduzeti službu, ali treba znati i računati da je u carevini ograničena vlast svim biskupima koji iz susjedne države upravljaju dijelom biskupije koji se prostire u tom kraju.¹⁷⁵ Ti se biskupi u Austriji smatraju strancima. Tako je ne samo pulskom biskupu nego i akvilejskom patrijarhu i drugim istarskim biskupima sputana jurisdikcija u austrijskim dijelovima njihovih biskupija. Stoga biskup naprosto sumnja u neki uspjeh, pogotovo kad se uzmu u obzir ranija Barčićeva rovarenja kod carske Komore u Grazu za osiguranje svoga položaja i otklanjanje crkvenih kazni. Biskup ne vidi pravog rješenja tog slučaja, nego njegov rasplet prepušta dragom Bogu (3).

Kad su carske vlasti bile zabranile riječkom kleru svaku vezu s ordinarijem u Puli, otada su biskupi riječkom arhidakonu dekanu davali ovlast da sasluša stranke u sudskom i ženidbenom postupku i da zapisnike proslijedi na rješenje biskupu, a biskup je rješenje svakoga slučaja vratio arhidakonu da ga objavi i sprovede. Taj je modalitet opisan i u buli kojom je biskup bio ustanovio službu dekana i arhidakona, ali se i u službu uvukla nepokornost prema Bogu, crkvenoj slobodi i biskupovoj jurisdikciji. Ovamo se može ubrojiti i zahtjev kapetana za dogovorni izbor samoga arhidakona, na što su se raniji biskupi oglušili i slobodno imenovali svoje predstavnike. Tako se ponio i prethodni biskup koji se bio zatekao u Rijeci kad je služba arhidakona bila ispražnjena i slobodno imenovao arhidakonom Mateja Barčića. Gradske su vlasti taj biskupov potez ocijenile nekim nametanjem i kršenjem svojih prava, utekle se carskom sudu i neutemeljeno tvrdile da arhidakonu Barčiću nije bila nikada dozvoljena služba. Spomenuta je tužba bila zadala mnogo briga i kardinalu Tanari¹⁷⁶, tadašnjem nunciju kod cara. Tim je povodom car bio izdao tri dekereta: dekret o biskupovu izgonu iz carevine, dekret koji biskupu zabranjuje služenje baldahinom i dekret o poništenju biskupove kanonske vizitacije župa.¹⁷⁷ Gradski je službenik pročitao careve dekrete u crkvi nakon svečane mise i nakon oglašenja zvonom pribio ih je na oglasnu ploču (1-2).

175 Vidi bilj. 126.

176 Kardinal Sebastijan Tanara (1696-1724) bio je od 1692. do 1696. godine apostolski nuncij u Beču (*Hierarchia V*, str. 19 i 180).

177 Spomenute drastične poteze poduzeo je car Leopold I, 1695. godine kad je Angelo Rossi, pulski arhidakon i generalni vikar biskupa Pagella, želio uvesti veću stegu i zahtijevao pokoravanje crkvenim

Sadašnji je biskup blagonaklono dobio carevu dozvolu da kanonski pohodi taj kraj, ali je pohod odgodio u nadi da će mu u međuvremenu biti vraćeno i pravo služenja baldahinom. Stekavši i to pravo, biskup je nakon 12 godina zabrane pohodio Rijeku, a nakon 18 godina ostale župe toga kraja. Biskup je svuda prema mogućnostima branio crkvenu slobodu te nije dozvolio da mu se miješaju u poslove, osobito u ženidbeno pravo, ni carski komesar ni njegov zamjenik, koji su ga svuda budno pratili. Biskup je potom riječkom kapetanu oduzeo svaku vlast nad bratovštinama, a caru navodno pravo potvrđivanja biskupovog vicekancelara u Rijeci, budući da je u pitanju strogo crkvena služba. Za vrijeme vizitacije biskup je uspio svuda sprovesti dekrete koje je sastavljao njegov kancelar. U tome se poslužio posebnom spretnošću osobito s kapetanom, inače pobožnim čovjekom. Svršivši kanonski pohod, biskup je, uvjeren da su u Beču bile prebrođene sve dotadašnje napetosti, ostavio i dalje u službi arhidakona već spomenutog Barčića, ali mu je upravo on ogorčio rastanak i povratak u Pulu, predočivši mu carski dekret o svom imenovanju za riječkog arhidakona, uz carev izričit zahtjev da biskup Barčića potvrdi i uvede u kanonski posjed službe. Biskup je odrješito odbio da Barčića smatra arhidakonom i dekanom zakonito imenovanom od ranijega biskupa, a nipošto nekim carevim dekretom. Prije odlaska biskup je povjerio arhiprezbiteru brigu za samostan benediktinki, ali se i tome usprotivio Barčić, smatrajući i to pravo vezanim službi arhidakona. On ne zna da to pravo ne pripada ni generalnom vikaru, nego jedino biskupu i onomu koga biskup izričito imenuje i ovlasti. Nadalje Barčić misli da on može rješavati i razne sporove i ženidbene zapreke. Biskup ga je ozbiljno i oštro opomenuo da se toga okani ne želi li upasti u crkvene kazne. I konačno, biskup prepušta okorjelog Barčića sudu kardinala Kongregacije (1-2), ali ne vidi pravoga rješenja dok se ne umiješa dragi Bog (3). Barčić je umro pred par mjeseci i biskup je imenovao arhidakonom sadašnjeg nadžupnika riječke zborne crkve kanonika Petra Monaldia¹⁷⁸, koji je uzoran u svakom pogledu. Biskup se pita kako će na to imenovanje reagirati car, koji svojata pravo izbora kandidata za arhidakona. Biskup je obavijestio bečkog nuncija o tom imenovanju (4).

Nakon Barčićeve smrti biskup je imenovao za njegova nasljednika Petra Monaldia, a carica udovica predložila je Nikolu Barčića.¹⁷⁹ Carski dvor nije prihvatio Monaldievo imenovanje, još manje biskup Barčićevo, ali se ovaj usudio preuzeti i vršiti službu i neovisno o biskupovu imenovanju. Spor je riješio bečki nuncij kardinal Piazza.¹⁸⁰ On je iz poštovanja prema carici predložio da uz dva ranija kandidata Dvor predloži još jednoga a biskup potvrdi onoga koga smatra najpodobnijim. Nuncij je istodobno dao

---

i biskupovim dekretima u dijelu biskupije pod carevom vlašću. Godine 1719. car Karlo IV, pozivajući se na patente iz 1609, 1637, 1640, 1658. i 1659. godine, zabranio je svojim podanicima, klericima i laicima svaku pokornost, poslušnost i izvršavanje otpisa biskupa i generalnog vikara koji žive u mletačkoj državi. Usp. G. KOBLEK, *Memorie III*, str. 288-289; P. KANDLER, *FaustII*, str. 28-29.

178 Petar Monaldi bio je riječki nadžupnik od 1684. do 1736. godine. Usp. G. KOBLEK, *Memorie*, str. 89.

179 Nikola Barčić obnašao je službu riječkog arhidakona od 1712. do 1727. godine. Usp. G. KOBLEK, *Memorie*, str. 89.

180 Kardinal Julije Piazza (1712-1726) bio je od 1709. apostolski nuncij kod austrijskoga cara (*Hierarchia V*, passim).

biskupu mig da potvrdi caričinog kandidata Nikolu Barčića i time uvjetovao dvor da se ubuduće ne miješa u izbor riječkog arhidakona. Biskup i dalje sumnja u postupak dvora te mu ne preostaje drugo negoli da preporuči Bogu da sam brani svoju stvar i svoju Crkvu (5).

Sadašnji je biskup uspio nakon tolikog čekanja steći pravo na upotrebljavanje baldahina i vršenje kanonskog pohoda župa u austrijskom dijelu biskupije (5). Tako je biskup nakon tolikih zabrana i zapreka smio 1718. godine pohoditi Rijeku i ondje podijeliti svetu krizmu i posvetiti jedno zvono, ali mu prava kanonska vizitacija nije dozvoljena već 19 godina, kao što nije bila dozvoljena 18 godina ni ranijim biskupima. Ukoliko je koji kanonski pohod bio obavljen, bila je to puka formalnost bez vršenja jurisdikcije (7).

14. LELIO CONTESINI (1729-1732)

Lelio Contesini-Ettorio rodio se u Izoli kod Kopra godine 1680. u plemićkoj obitelji. U Padovi je stekao doktorat obaju prava. Bio je imenovan najprije arhiprezbiterom, zatim generalnim vikarom u Vicenzi. Godine 1729. bio je u Rimu posvećen za biskupa i ostao neko vrijeme u službi Svete Stolice, iako je bio imenovan pulskim rezidencijalnim biskupom. Kao imenovani i još neposvećeni pulski biskup pohodio je bazilike na račun 48. trogodišta i dobio odgodu za slanje relacije na godinu dana. Čini se da nije preuzeo biskupiju odmah nakon posvećenja, jer ju je vodio samo godinu i osam mjeseci. Umro je u Puli i bio pokopan u katedrali. U Tajnom vatikanskom arhivu ne postoji nijedna njegova relacija.¹⁸¹

15. IVAN ANDRIJA BALBI (1732-1771)

Ivan Andrija Balbi rodio se u Krku 1692. godine. U Rimu je stekao doktorat obaju prava 1728. i iste godine bio posvećen za ninskog biskupa. Godine 1732. bio je premješten u Pulu, gdje je utemeljio kanonikat pokorničara i otvorio zalagaonicu. Umro je 1771. i bio pokopan u katedrali.¹⁸²

Biskup Balbi odaslao je u Rim 14 relacija: 1735 (I), 1736 (II), 1738 (III), 1741 (IV), 1744 (V), 1747 (VI), 1750 (VII), 1753 (VIII), 1756 (IX), 1759 (X), 1762 (XI), 1763 (XII), 1766 (XIII) i 1770 (XIV). Sve su relacije predali na Kongregaciji i obavili sve ostale obveze biskupovi zakoniti zastupnici: kanonik Juraj Georgijević (Georgius Georgiceus) I, II. i III, a sve ostale kurijalni rimski kanonik Dominik Capobassi. Prvu punomoć sastavio je u Puli 1735. kancelar biskupije Petar Zuccherro, svjedočili su svećenici Franjo Petris i Dominik Carnio. Punomoć je konvalidirao Ivan Bradamante, kanonik arhidakon i generalni vikar biskupije. Ostale punomoći nisu sačuvane.

Sadržaj I. relacije. Biskup je bio premješten u Pulu iz vrlo nesretne ninske biskupije. Sam premještaj bio je povezan uz mnoge opasnosti, velike troškove i pastoralne brige. Biskup smatra svoj premještaj kao nagradu na prijedlog Kongregacije propagande za uspjeh s pravoslavicima.¹⁸³ Novu je biskupiju zatekao u velikoj bijedi zbog elementarnih

181 F. BABUDRI, *Elenchus*, str. 46 i 78; *Hierarchia V*, str. 318.

182 F. BABUDRI, *Elenchus*, str. 78; *Hierarchia V*, str. 292 i *Hierarchia VI*, str. 342.

183 Ivan Balbi imao je kao ninski biskup oštře sukobe s pravoslavnicima, posebno s pravoslavnim svećenicima koji su mu uskratili pohod njihovih crkava, a u Benkovcu ga je pravoslavni narod 1728. silom spriječio

nepogoda koje su odnijele usjeve i sve druge plodove. Što li je sve biskup doznao, što li vidio, što li poduzeo u novoj biskupiji? Predugo bi bilo nabranje, zato će se ograničiti na bitno!

Prema svjedočanstvu mnogih pisaca, Pula je vrlo drevna: osnovali su je Kolšani, a Rimljani proglasili kolonijom. Opširno o tome piše učenik opat Ferdinand Ughelus.¹⁸⁴ Nažalost, od te drevne slave ostao je puki naziv: nestali su ugled i ljepota, zavladao je krajnja bijeda, pohara i gorčina. Od stare slave strše ostaci Dijanina hrama, amfiteatar pučki zvan arena, koja u većem dijelu još stoji, i zlatna vrata ne baš potpuno ušćuvana.

Pisci dalje navode da je sv. Marko evangelist zajedno s učenikom Hermagorom, koji je zatim postao svećenik pa akvilejski biskup, proširio u Puli i po Istri kršćanstvo.¹⁸⁵ Spomenuti Ughelus piše da je Hermagorovim djelovanjem kršćanstvo ubralo mnoge plodove u Puli i već tada grad dobio biskupa. Poželjno bi bilo znati koji je bio prvi pulski biskup, ali njihov redosljed postoji negdje od 9. stoljeća dalje. Ranijim su dokazima zameli trag razni barbarski narodi koji su u više navrata zauzeli i spalili grad. Od tih prohujalih vremena postoji jedino tijelo sv. Flora sahranjeno u njegovoj katedrali. Zna se da je on bio Puljanin i da spada u niz prvih biskupa, ako nije bio baš prvi.¹⁸⁶ Zaštitnik je biskupije sv. Toma apostol.

Biskupija se dijeli na mletački i austrijski dio. Mletački dio sa sjedištem biskupije počinje kod Rovinja, gdje graniči s porečkom biskupijom te se proteže do rijeke Raše, koja slovi kao granica Italije.¹⁸⁷ Austrijski se dio proteže u Ilirik, koji se jednim krakom uz more račva u Liburniju, drugim u unutrašnjost Istre. Liburnijski se kraj stere od gradića Plomina (Flanona), po kome se more prozvalo Flanaticum, pučki Kvarner, do grada Rijeke, koja se nekada zvala Tarsia. Ondje biskupija graniči sa senjsko-modruškom biskupijom i Trsatom. U Rijeci se dotiču Liburnija i Slavonija. Istarski se kraj proteže od Kožljaka i izvora Raše do Učke s jedne i pićanske biskupije s druge strane.

Mletački dijelovi biskupije promijenili su stare zemljopisne granice te nemaju jedinstvenu upravu, nego više rektora, odnosno mletačkih plemića koji se razlikuju po naslovu. Tako Pula ima na čelu uprave kneza ili provizora, Vodnjan, Labin i Plomin podestate, dok u Barbanu ta prava uživa nasljedno obitelj Loredan, izuzevši vrhovnu vlast koja je pridržana Mletačkoj Republici. Veliko vijeće Mletačke Republike bira na određeno vrijeme kneza i podestate.

Pula je sjedište biskupije i sufragana akvilejskog patrijarhata. Katedrala je lišena drevnog veličanstva, zastrta zaboravom i vrijedna žaljenja. Pročelje prijeto rušenjem, a krov, pokriven djelomično kanalicama djelomično kamenim pločama, vapije za obnovom. Starinski mramorni prozori ne pružaju više nikakvu zaštitu od kiše, vjetra i nepogoda.

---

da kanonski pohodi njihovu crkvu, premda su raniji biskupi vizitirali sve crkve istočnog obreda kao npr. 1710, 1714. i 1724. godine. Usp. M. BOGOVIĆ, *Katolička Crkva*, passim.

184 Ferdinandus UGHELLI(O), *Italia sacra*, 9 vol. (1642-1648), Venetiis, 1717-1722².

185 Vidi bilj. 134.

186 Vidi bilj. 34.

187 Tu su granicu postavili Rimljani 177. godine prije Krista.

Goli zidovi, stupovi bez ukrasa, nutarnje kapele gotovo razorene pružaju najblijediju sliku katedrale. Za oltare se brinu laičke bratovštine, a neki srebrni svijećnjaci i neznatne lampade nabavljene su milodarima vjernika. Sav ostali namještaj nedostojan je jedne katedrale. Jedna kanonička nadarbina, kojom upravlja neki građanin izabran od Vijeća plemića, jedva donosi za pokriće troškova za nabavku voštanica i ulja. Crkveni inventar ili ne odgovara ili ga naprosto nema, tako da i najskromnija dnevna služba trpi. Kaptol čuva za veće blagdane ono što je bio nabavio raniji biskup vlastitim novcem i darovima vjernika.

Kaptol ima 11 kanonika koji obdržavaju bogoslužje u katedrali, a njihov je izbor pridržan za osam mjeseci na godinu Svetoj Stolici, a za četiri mjeseca biskupu. Postoje i dvije časti: arhidakonat s vrlo malim prihodima uvijek pridržan Svetoj Stolici; skolastikat s boljim prihodima uvijek pridržan biskupu. Svaka kanonička nadarbina donosi oko 100 škuda, ali kad se oduzmu troškovi za mise i godišnjice, svakom kanoniku ostaje jedna trećina.

Prihodi biskupove menze ne dosižu iznos od 800 rim. škuda, ali kad se odbiju troškovi za njihovo prikupljanje te plaćanje posluge i kapelana, biskupu preostaje jedva za prehranu. Iz starih konstitucija koje je za vrijeme biskupa Dominika Loschia potvrdio papa Pavao III. godine 1542, proizlazi da izbor svih kanonika pripada kaptolu. Zabrinuti kanonici tvrde da im je to pravo bilo oduzeto i da su se oni morali uteći mletačkom duždu za obranu svojih prava. Sadašnje činjenično stanje sili biskupa da dozna kako je došlo do prijenosa toga prava na Svetu Stolicu, budući da ne postoje o tome pismeni dokazi niti je poznato kako je bilo na početku ni kamo se treba sada obratiti. Tako su već dugo vremena bule Svete Stolice o imenovanju kanonika sadržane u mletačkom vijeću zbog sudskog postupka. Uz goleme napore, i ne baš male troškove u obrani prava, biskup je uspio obuzdati upaljen plamen, umjesto da se pretvori u ognjena zmaja. Ta prikrita snaga koja tinja uvijek spremna na borbu najviše prijete samome biskupu, jer nije na pomolu skora pobjeda, nego se gomilaju opasnosti i troškovi za biskupiju. Sve više trpe i prava kanonikata, jer je spomenuti biskup Loschi 1428. bio dao sigurna pravila u vezi s izborom biskupa, tj. da ako kaptol prepusti izbor novoga biskupa Svetoj Stolici, kanonikati neće gubiti stara prava. Ipak postoje dva jednako istinita i jednako jasna dokaza uperena protiv kanonika: 1. kad su 1237. kanonici izabrali za biskupa pulskog arhidakona Vilima, papa Grgur IX. odbacio je njihov izbor, ali je isti papa iduće godine imenovao istoga Vilima pulskim biskupom; 2. iako ne postoji raniji dokaz, sigurna je činjenica da su od 1560. godine dalje pape odnosno biskupi prema pridržanim mjesecima imenovali pulske kanonike.

Vrativši se opet kaptolu, biskup napominje da jedan kanonik vrši službu pokorničara bez posebnog prihoda, ali se ujedno čudi što nikada nije bila osnovana nadarbina za kanonika teologa. Pater inkvizitor za Istarsku pokrajinu uživa jednu od jedanaest kanoničkih nadarbina te izgleda kao da je ona otcijepljena od kaptola od onoga vremena kad je pulski biskup Vergerie zajedno s bratom, koparskim biskupom, napustio pravu vjeru Lutherovim istupom.¹⁸⁸

---

188 Vidi bilj. 7 i 36.

Na Pulštini postoje mnoge župe: tri vode talijanski župnici, a sve ostale hrvatski. Talijanske su župe Fažana, Galizana i Šišan. Prihodi su im srednji i sve su proglašene nadžupama. Hrvatske su župe: Štinjan, Brioni, Valtura, Premantura, Ližnjan, Medulin, Pomer, Lobarika i Muntić. Peroj je naseljen pravoslavicima (gens Graeca), ali latinski župnik ondje još brani svoja prava. Perojci, koji se služe ilirskim jezikom, odrekli su se župnika koji ispovijeda rimokatoličku i apostolsku vjeru, ali nisu više kao nekada uporni i zlobni te priznaju za svoga kapelana onoga koji ima u Puli stan i crkvu, ali ne ovisi o pulskom biskupu.¹⁸⁹

Slijedi kaštel Motvoran s hrvatskim nadžupnikom od kojega zavise kapelanije Krnica, Marčana i Kavran s hrvatskim kapelanima. Župe Štinjan i Muntić uživaju pravo izbora župnika, dok ih za sve ostale župe biraju prema mjesecima Sveta Stolica i biskup. Neke od spomenutih crkava odlično su snabdjevene, druge dovoljno, treće jedva potrebnim inventarom za obavljanje bogoslužja. Opće znanje u gotovo svim župama biskupije vrlo je nisko, a osobito ono seljačkoga svijeta. Vinograd je Gospodnji neobrađen, pun korova i trnja! Biskupa posebno pogada činjenica što u mletačkom dijelu biskupije nema sjemeništa, a malo može napredovati sav kler pod vodstvom jednog jedinog učitelja.

U Puli postoje tri samostana: konventualci su prožeti revnošću i krepostima, ali se ne ističu u znanju; augustinci su malobrojni i odani crkvenoj službi; benediktinke imaju dovoljne prihode i prostranu klauzuru, koja nije osobito sigurna zbog nemogućnosti uređenja. Na otočiću pučki zvanom Veruda oko 3 milje udaljenom od grada djeluje samostan franjevac opservanata. Oni se zbog udaljenosti od grada ne bave vodstvom duša. Svi su redovnici ovisni o svojim poglavarima, a benediktinke o biskupu.

Vodnjan ima nadžupnika i četiri kanonika. Svi se oni bave pastvom i sve ih bira narodno vijeće mjesta, a između trojice s većim brojem glasova biskup imenuje nadžupnika pošto ga podvrgne župničkom ispitu. Kanonici mole dnevno psaltir i pjevaju ferijalnu misu te nedjeljom i blagdanom mise za narod.¹⁹⁰ U mjestu djeluje samostan konventualaca.¹⁹¹ O kaptolu su ovisne hrvatska kapelanija Roverija i hrvatska župa Filipana. Pravo izbora filipanskog župnika pripada osam mjeseci na godinu Svetoj Stolici, a četiri mjeseca biskupu.

Kaštel Barban pod civilnom je vlašću patricija Loredana. Ima nadžupnika i četiri kanonika i svi se bave pastvom. Oni svaki dan mole korske časove, ali konventualnu misu održavaju samo u zapovijedane blagdane i u nedjelje. Narod bira sve kanonike, a uvodi ih u službu biskup nakon provjeravanja njihova znanja. Prihvaća samo sposobne kandidate i svakome izdaje pismenu i pečaćenu povelju o podijeli službe. Svi su župljani Hrvati i raštrkani su ovamo-onamo. Kanonički prihodi ne prelaze vrijednost od 200 ml. dukata. Zborna je crkva dobro građena i još bolje ukrašena. Rakalj je o kaptolu ovisna župa u kojoj hrvatsko stanovništvo bira svoga župnika.

---

189 Vidi bilj. 11, 80, 92 i 118.

190 Prvi se put spominje župnička obveza prikazivanja nedjeljne i blagdanske mise za puk (1735). Nešto kasnije i novigradski biskup Bozzattini izvještava da njegovi župnici namjenjuju mise za puk u skladu s konstitucijom od 19. kolovoza 1744. godine (CCP 17, str. 129).

Preko rijeke Raše stere se Labinština. U samom Labinu nadžupnika bira vijeće plemića, ali kaptol bira svih devet kanonika. Svi se oni svaki tjedan izmjenjuju u pastoralnoj službi, u dijeljenju sakramenata i u vođenju sprovoda. Biskup bira časnijeg kanonika za arhidakona, ali on ne uživa neka posebna primanja i vlast, već samo naslov i prvo mjesto nakon nadžupnika u koru. Svi kanonici uživaju jednake prihode u vrijednosti od 100 ml. dukata. Spomenuti prihodi proizlaze uglavnom od dnevnih misa i godišnjica. Kanonici namjenjuju za puk nedjeljnu i blagdansku pjevanu misu i sudjeluju u korskim časovima, ali više glasom negoli molitvom, dok sve ostale obveze ne vrše ni u duhu crkvenih propisa ni u skladu s tridentskim odlukama. Nadžupnik ne propovijeda ni na velike blagdane ni u nedjelje, a kanonici pretežno izbjegavaju ispovjedaonice: ukratko, zanemaruju crkvene obrede i zapostavljaju ostale crkvene dužnosti. Kaptol je u sprezi s gradskim vijećem stalno napadao biskupa i tijekom 15 godina suprotstavljao se vizitacijama ranijih biskupa. Nešto je slično doživio i sadašnji biskup, kojemu su se gradsko vijeće i većina kanonika pod raznim smicalicama bili usudili usprotiviti, no ništa nije moglo zadržati biskupa da upravo ovdje započne kanonski pohod biskupije i da se ovdje zadrži ne tri dana, kao što je bio običaj, nego 20 dana, ne žaleći pritom ni truda ni troška. Po primjeru našega Gospodina, biskup se posvetio svemu narodu propovijedajući, krizmajući, pričešćujući i obavljajući druge službe. Nije propuštao ni dana ni časa a da se ne obori na leglo poroka gradskoga vijeća i na kužne mane u krilu kaptola, želeći da se sve to ispravi. Sada se raduje uspjehu. Žalosno je bilo stanje zborne crkve: nedolični stolnjaci, pocijepano crkveno ruho, sve zapušteno. Biskupovi su dekreti urodili plodovima. O labinskoj izbornoj crkvi ovisne su hrvatske župe Sveta Lucija, Sveta Nedjelja, Sveti Lovreč i Sveti Martin. U spomenutim župama narod bira župnike. Postoji i samostan konventualaca, koji se pokoravaju svojim poglavarima. Samostan se ističe veličinom i doličnim crkvenim inventarom.

Kaštel Plomin podložan je labinskom rektoru. Zborni se kaptol sastoji od nadžupnika i tri kanonika. Bira ih narodno vijeće. Brinu se za povjereni im narod. Kanonici mole časoslov u koru samo u nedjelje i blagdane te u došašću i u korizmi, a za puk mise u nedjelje i u zapovijedane blagdane. Kanonički prihodi kreću se u vrijednosti od oko 90 ml. dukata. Mnoge su kuće raštrkane po bregovima, ali budna briga prilično dobro poučenog nadžupnika i pohvalna ustrajnost kanonika stalno ih bodre u dijeljenju sakramenata. U župi djeluje i jedan pavlinski hospicij.

Biskupa hvata užas kad samo pomisli koliko vjersko neznanje vlada u narodu širom biskupije, a još se više zgraža kad se sjeti župnika i svećenika koji su kao pastiri dužni voditi povjerene im vjernike na plodne i obilne duhovne pašnjake prožete katoličkim naukom, a oni od toga odustaju! Tako ovaj narod, koji je po naravi surov, nemarom pastira postaje još suroviji. A nema nikakve nade da će se moći otvoriti sjemenište i poduzeti neki svrsishodan lijek. Biskupija je velika i prostrana, većim dijelom neravna i kamenita, brdovita i neplodna, tako da svuda caruje bijeda. Nemoguće je osnovati crkvene nadarbine u skladu s tridentskim odlukama, jer je olakšan utok civilnom sudu. Biskup se obraća Kongregaciji moleći mjerodavnu pomoć. Hospitali (Xenodochia) i

---

191 Konventualci su djelovali u Vodnjanu od 1633. do 1806. godine, ali je prvi samostan bio, navodno, osnovao sv. Antun Padovanski 1229. godine. Usp. *Crkva u Istri*, str. 128.

bratovštine svuda se u biskupiji rasipaju, to više što njima upravljaju laici, a biskup ih više ne vizitira, budući da mu je oduzeta jurisdikcija nad njima.¹⁹²

Biskup stalno rezidira u Puli. Jedino je morao putovati u Veneciju zbog sukoba s već spomenutim kanonicima. Pontificira na velike blagdane. Zaređivao je klerike, obišao biskupiju propovijedajući i dijeleći sakramente. Često propovijeda i podržava održavanje skupova klera za rješavanje moralnih kazusa. Nedavni je kanonski pohod župa obavio u duhu tridentskih propisa. Imenovao je i duhovne pomoćnike koji stalno obilaze biskupiju i nadziru sprovođenje odluka vizitacije. Pulski se biskup ubraja u biskupe Italije, ali se on osobno smatra hrvatskim biskupom, jer je hrvatski jezik govorni jezik većine stanovnika.

Na kraju biskup moli savjet glede vladanja na božićnoj polnočnoj misi. Plemići i imućniji građani koji se na Badnjak navečer najedu ne čekajući pola noći, ne dolaze jer ih svlada san te dolaze jedino žene, djeca i pijani pučani. I dom se Gospodnji pretvara u svojevrсно kazalište: pijani ljudi teturaju ovamo-onamo, na sve strane mlataraju rukama i nogama, svuda po ckrvi štropoću, zijevanjem prate obrede i ometaju bogoslužje. Nekolicina starijih građana predlagala je da se polnočka održi prije polanoći kao i drugdje po Istri. Taj prijedlog podržava i biskup. Tako će ponoćki moći prisustvovati rektor, magistrat, plemići i matrone; nestat će svako nedolično ponašanje i uznemirivanje te će se iskazivati veće štovanje, čast i zahvalnost božićnoj tajni.

Riječki arhidakon

Biskup Bottari pohodio je jedan jedini put austrijski dio biskupije pred 34 i više godina. Kanonskom se pohodu osobito protivi arhidakon carske Rijeke, te si kao dekan na temelju carskog imenovanja pripisuje biskupsku vlast u onom dijelu. Iz pritužbi i utoka koji stižu biskup razabire da on sa svećenicima postupa više vojnički negoli crkveno. Sama zabrana vizitacije koristi pravnoj znanosti za proučavanje arhidakonovih nepodopština i slobodarstva, ali bi trebalo istražiti i što je sve Crkva time izgubila. Biskup je sa svoje strane spreman izložiti se troškovima, naporima i opasnostima, a kardinali Kongregacije neka mu isposluju carevu dozvolu za kanonski pohod onoga dijela biskupije bilo putem bečke nuncijature bilo putem isusovca koji je carev ispovjednik i propovjednik. Prvi je način duži i teži, drugi je lakši (I).

Biskup je posebno zabrinut za sudbinu duša u austrijskom dijelu: one već gotovo 40 godina čekaju za vizitacijom! Biskup je sve poduzimao da se oduži onim crkvama i pomogne onom narodu, ali mu se ispriječio riječki arhidakon Tudorović, koji ne samo što drsko svojata crkvenu i biskupovu jurisdikciju već je kod cara biskupa ocrnio klevetama, u što se kardinali mogu uvjeriti iz priloženih spisa.¹⁹³ Riječke benediktinke podložne su pulskom biskupu već samom listinom ustanovljenja, a arhidakon bi ih htio sebi podvrći. On se prema kleru odnosi prije vojnički negoli crkveno. Biskupu je

192 Vidi bilj. 10 i 54.

193 Nikola Tudorović vodio je riječki arhidakoniat od 1729. do 1752. godine. On je 1740. pisao da se njegova jurisdikcija proteže na 16 župa s ukupno 30.000 žitelja. Usp. G. KOBLEK, *Memorie*, str. 86 i 89.

poznato da i narod negoduje zbog takva stanja. Žali taj narod jer će propasti ako mu se uskoro ne pomogne (II).

Čim je biskup preuzeo pulsku biskupiju, odmah je uočio nezakonitosti arhidakona Tudorovića: sav je njegov rad uperen protiv duhovnosti onoga kraja. Premda je crkveno potčinjen biskupu, sve se više udaljuje od njega kao pretpostavljenoga. Mešetario je protiv svoga biskupa i danas potkopava vlast koja pripada jedino biskupu. Vlastodržac je sa svoje strane sve poduzimao i poduzima da onaj kler bude ovisan o njemu i samo o njemu, smatrajući to nedjeljivim od carske vlasti. Kad bi arhidakon malo bolje zavirio u crkvene kanone i ekumenske koncile, upoznao bi svoju bezuvjetnu ovisnost o biskupu u duhovnim pitanjima, kao što su raniji arhidakoni bili uvijek ovisni o prethodnim biskupima. Razlikovao bi biskupsku i dekansku vlast, koju mu je bio povjerio raniji biskup Bottari. Shvatio bi da je prva viša, a druga podređena, ovisna i ograničena, te da je ne smije prekoračiti bez upadanja u crkvene kazne. Sam Bog zna u kolike je kazne i cenzure dosad upao! Obara svaku biskupovu odredbu koja se odnosi na duhovnu korist vjernika; obilazi tražeći povod da ožalosti one koji su priželjkivali blagodati kanonske vizitacije; nastoji osporiti sve čine koji su svojstveni samo biskupovoj vlasti. Neka Gospodin podrži svetu i pobožnu carsku vlast koja je prigodom žalbi uvijek potiskivala arhidakonove dobro poznate grešne ideje! Nije prošla ni godina dana kad je biskup u kastavskom kaptolu morao po službenoj dužnosti odlučiti kome pripada kanonikat, budući da je na glasanju nekoliko kandidata dobilo jednak broj glasova. Biskup je potvrdio za kanonika kandidata Širolu, ali ga nepokorni i neposlušni Tudorović nije htio instalirati, već se otvoreno suprotstavio biskupu i utekao se vrhovnom državnom sudu. Car Karlo potvrdio je biskupovo rješenje i pisao iz Graza 28. lipnja 1735. kastavskim kanonicima Ivanu Hariću, Antunu Grpcu i Matiji Franciu da kanonika Širolu prihvate u zborni kaptol. Na taj je način arhidakon Tudorović i protiv svoje volje morao uvesti kanonika Širolu u službu kastavskog kaptola.

Arhidakon se otvoreno usprotivio dekretu kojim je biskup 15. veljače 1734. imenovao isusovca Franju Corradinia za izvanrednog ispovjednika benediktinki. Biskup ne može prešutjeti ni odluku državnoga suda kojom mu je vraćen dekret o imenovanju riječkog nadžupnika Monaldia ispovjednikom redovnica kao i pismo o imenovanju istoga nadžupnika poglavarom spomenutih redovnica. Arhidakon je smatrao da spomenuto imenovanje krši careva i dekanova prava. No carev je sud proglasio nevaljanim arhidakonovu odluku te biskupu time dao zadovoljštinu, a Tudorovića je ponizio. Navedeni slučajevi svjedoče kolika je arhidakonova nepokornost i kako je osuđuju Bog, crkveni zakoni i sam car! Uputno je ovdje istaknuti koja su prava arhidakona a koja dekana: car bira arhidakona i podjeljuje mu prava, a biskup ga samo uvodi u kanonski posjed službe. On uživa prvo mjesto u kuru i u kaptolu i prihode vezane uz njegovu nadarbinu. Dekan prima ovlast za vršenje duhovne jurisdikcije izravno od crkvene vlasti i u granicama koje nabraja dekret, a svako prekoračenje ovlasti povlači kanonske posljedice. Arhidakonova prava nipošto nisu povrijeđena ako biskup duhovne vlasti nad redovnicama povjeri drugome ili samom arhidakonu, uz uvjet da je istodobno i dekan.

Samostan sv. Roka utemeljio je oko 1662. godine biskup Fracassini i u skladu s otpisom Kongregacije za biskupe i redovnike podložio ga svojoj vlasti i vlasti svojih nasljedni-

ka.¹⁹⁴ Biskup je uvijek osobno rješavao svaki slučaj polaganja redovničkih zavjeta te imenovanje bilo redovitog bilo izvanrednog ispovjednika. Papinske bule i crkveni kanoni predviđali su bezbrojne kazne za one koj bi se neovlašteni u to upuštali, napose za redovnike. O tome mogu svjedočiti sve redovnice i na poseban način stariji redovnici koji su svojedobno bili imenovani za ispovjednike. Sadašnji arhidakon traži da se imenuje svjetovni svećenik ili on osobno bilo za ispovjednika redovnica bilo za odrješivanje pridržanih grijeha, bilo za podjeljivanje blagoslova korizmenom propovjedniku bilo za davanje ispovjedne vlasti. Arhidakon zahtijeva i to da biskup ne da ovlast samostanskom kapelanu da ispovijeda samostansku posluhu i gojenice. Više je puta zagovarao imenovanje pojedinih kapucina ili kanonika za ispovjednike benediktinki, a za sebe kao poglavara samostana tražio je ovlast primanja zavjeta od redovnice Terzi.¹⁹⁵ Jedino u tom slučaju Tudorović i kanonik Rosi¹⁹⁶, koji ga je u odsutnosti zastupao, priznali su neku ovisnost o biskupu. Biskup Bottari svojedobno je imenovao prodekanom riječkog kanonika i nadžupnika Monaldia, ali mu je nuncij u Beču poništio sve službene dopise i čine smatrajući ga uljezom. Tek kad je doznao za njegovo zakonito imenovanje, proglasio ih je valjanima. Ali nema smisla dalje nabrajati kršenje crkvene zakonitosti sa strane arhidakona Tudorovića! Biskupu ne preostaje drugo nego da iz daljine oplakuje nesretno stanje crkvene stege, gotovo ukinuto služenje Bogu, izazivanje nesloge, trošenje crkvene imovine te da sluša bolno odzvanjanje plača s brežuljaka sionskoga vinograda. Pastirska revnost ne dozvoljava mu da prešuti ono što se tiče slave Božje i duhovne koristi carevih podanika (II)!

Biskup poduzima sve kod kraljevske komore u Grazu oko isposlovanja dozvole za kanonski pohod onoga dijela biskupije, ali mu najviše muke zadaju razne isprike riječkog arhidakona, koji pošto-poto nastoji spriječiti traženu dozvolu. Biskup naprosto nije načistu da li spomenuta zabrana, koja traje već 40 godina, dolazi od careve vlasti ili od riječkog arhidakona. Vjerojatnije je bliži istini zaključak da zabrana dolazi od arhidakona, koji, iako u svemu posjeduje biskupovu ovlast, ipak sebi pripisuje biskupsku jurisdikciju i, prema svjedočenju mnogih, otvoreno se protivi biskupovoj vizitaciji. Prigodom biranja jednog kanonika u zbornoj crkvi Kastva, dva su kandidata imala jednak broj glasova. Biskup je riješio izbor u skladu s crkvenim propisima, našto se arhidakon javno i vrlo žestoko usprotivio i žalio laičkim vlastima u Grazu, unatoč zakonitoj biskupovoj odluci. I dogodilo se da je laički sud obranio biskupa od onoga što se crkvena osoba nije ustručavala poduzeti. Arhidakon je pokazao svoju tvrdoglavu bojovnost prilikom imenovanja isusovca Corradinia za posebnog ispovjednika redovnica. Arhidakon je zahtijevao da se Corradiniu oduzme služba samo zato što nije bio austrijski nego mletački podanik. Isti je arhidakon isposlovao od neke dvorske komisije zabranu pod prijetnjom „carske indignacije“ svake veze austrijskih podanika s ordinarijem i svakog izvršavanja njegovih odluka, svakog imenovanja ispovjednika i vršenja

194 Vidi bilj. 117.

195 Mateja de Terzi pripadala je poznatoj plemićkoj obitelji koja je stekla građanstvo Rijeke 1702. godine. Mateja je 1733. stupila u samostan benediktinki. Usp. G. KOBLEK, *Memorie I*, str. 124; *Memorie III*, str. 183.

196 Petar Rossi Sabbatini postao je kanonik 1728, a od 1737. do 1771. vodio je riječku župu. Usp. G. KOBLEK, *Memorie*, str. 90-92.

svake ovlasti, pa i strogo duhovne naravi. Biskup je o tome obavijestio bečkog nuncija i mletačkog predstavnika u Beču, a sve je činjenice potkrijepio zakonskim dokazima i ranijom vlastitom praksom u obrani jurisdikcije od pravoslavaca u ninskoj biskupiji (III).¹⁹⁷

Biskupa su neobično obradovala dva kasnija careva otpisa u prilog njegovim osporavanim pravima. Za vrijeme spomenutih trzavica u Rijeci, biskup je dvaput hodočastio k Trsatskoj Gospi, koje se svetište nalazi u senjskoj biskupiji, ali uz samu Rijeku, i odande uspio smiriti duhove, premda nije smio vršiti svoju jurisdikciju. Grad se sav bio uskomešao i počeo zahtijevati biskupovu vizitaciju, pripisujući sva zla koja su nastala posljedicu toga što je biskupu zabranjeno vršenje njegove jurisdikcije. Kanonici su bez arhidakonova znanja zatražili kanonski pohod, a biskup je u dva navrata o tome pisao carskom dvoru, premda čuva raniji carev dekret koji odriješito zabranjuje mletačkim biskupima za sva vremena kanonski pohod carskoga dijela biskupije.¹⁹⁸ Biskup gaji veliku nadu u pozitivan rasplet careve zabrane, jer želi i ondje obavljati svoju pastirsku službu, poduzeti ljekovite mjere i izvijestiti o stvarnom stanju. Biskup je doznao da je carska Komora iz Graza zatražila mišljenje goričkog arhidakona i državnog suca u vezi s vizitacijom te se boji njihova negativnog odgovora primijene li borbeni stav koji zauzimaju protiv akvilejskog patrijarha, kome također osporavaju kanonski pohod austrijskog dijela patrijarhata (III).

Spletke arhidakona i dekana Nikole Tudorovića naziru se i u drugom dekretu o vizitaciji koji je dvor objavio i koji u mnogočemu ograničava biskupovu jurisdikciju. Biskup, savjetovan od nuncija, nije htio prihvatiti te novotarije (V). Dvor već 50 godina bira arhidakona kojega je ranije birao isključivo biskup. Car Leopold¹⁹⁹ oduzeo je ordinariju to pravo na podvalu jednog riječkog kapetana koji nije uspio isposlovati taj položaj za svoga štićenika, jer ga je biskup smatrao nesposobnim. Uzaludan je bio biskupov utok bilo papi bilo kardinalu Rizzou, bečkom nunciju.²⁰⁰ U zadnje vrijeme dvor zahtijeva da arhidakon obavlja ujedno i službu dekana, službu koju podjeljuje isključivo biskup, kao što je ranije činio i sa službom arhidakona. Isti je arhidakon preuzeo i nadzor nad redovnicama koje su ranije imale posebnog vikara. Ta je novotarija urodila neredima i nezadovoljstvom te se slučajem moralo pozabaviti budući da je riječ o strogo biskupovoj jurisdikciji. Arhidakon je počeo zahtijevati i potpunu neovisnost o biskupu. Usudio se čak dati nalog da se zatvori jedan nadžupnik i jedan kanonik i da oružnici odvedu u zatvor neke svećenike. Počeo je davati vlast ispovijedanja, davati i skidati kleričko odijelo, raspolagati klauzuru samostana, proglašavati sebe sucem u kaptolskim predmetima. Biskup se svemu tome usprotivio, a kardinal nuncij je arhidakonu naredio da ni u čemu ne smije prekoračiti ovlasti koje mu je biskup dekretom povjerio, jer, nastavljajući s takvom praksom, ordinariju bi ostao puki naslov a arhidakon bi preuzeo

---

197 Vidi bilj. 183.

198 Vidi bilj. 177.

199 Vidi bilj. 126 i 177.

200 U tom je razdoblju bio apostolski nuncij u Beču Sebastijan Tanara (bilj. 176). Hierarchia ne navodi kardinala Rizzoa.

svu vlast. Uputno je napomenuti i to da je pred 40 godina bečka nuncijatura bila uvela običaj da na arhidakona adresira otpise o ženidbenim oprostima, s nalogom da ih on sprovede. Taj i drugi slični običaji štete biskupu, dok arhidakona nukaju da proširi svoje zahtjeve. On nepravilno sprovodi izvršenje primljenih oprosta dostavljajući ih strankama na običnom papiru, gotovo neslužbeno. Raniji su mu biskupi naređivali da se pridržava propisa i takse biskupske kancelarije, a sadašnji je ustanovio da je riječ o pravoj lakrdiji i, otkrivši koju nevaljanu ženidbu, biskup zahtijeva da se za proglašenje njezine nevaljanosti postupa skladno s propisima biskupske kancelarije. Za uvođenje u posjed crkvenih nadarbenika, arhidakon je uveo namet: dva cekina²⁰¹ za sebe i jedan za kancelara, a za putovanje čamcem u priobalne župe tražio je naplaćivanje vozarine i gošćenje dva dana, drugim riječima - udvostručio je troškove. Za izbor opatice uveo je sljedeću taksu: cekin za sebe i ongar za kancelara, dok je to ranije bilo besplatno. Za oprost od ženidbenih oglasa ili za vjenčanje u kući uveo je ovu taksu: cekin do tri cekina, prema imovnom stanju stranke (V).

Godine 1752. umro je riječki arhidakon i dekan. Kraljevsko-carska Komora Marije Terezije, austrijske nadvojvotkinje, poslala je biskupu popis svih natjecatelja za popunjavanje ispraznjene službe arhidakona i dekana, uz preporuku da imenuje najboljega i najpodobnijega. Biskup se odlučio za Petra Svilikosu, kanonika riječke zborne crkve, magistra teologije, muža plemićkoga roda koji se isticao znanjem, stegom, vladanjem i razboritošću.²⁰² Toga je kandidata potom carica patentom predstavila biskupu da ga imenuje i uvede u službu. Takav je naime način izbora arhidakona bio propisao car Leopold u prošlom stoljeću, iako je ranije to pravo pripadalo isključivo biskupu (VIII).

Stanje u mletačkom dijelu biskupije prema izvještajima

II-XIV.

U ovom je dijelu biskupije sve krenulo nabolje: obnavljaju se mnoge crkve i obogaćuje njihov inventar, stanje se klera popravlja, ali biskup ima dojam da većinu kanonika zahvaća sve veća oholost zbog crkvene časti. Zabrinjava ga i sve češća pojava rodoskvrnuća, budući da Datarija zadržava dekrete oprosta koje Kongregacija inkvizicije besplatno podjeljuje parovima koji oprost zatraže, a ni dotični se ne kaju zbog takva življenja (II).

U katedrali se nije propovijedalo u došašću ni u nedjelje kroz godinu, ali otkako je Mlečanin Ivan Donati postigao doktorat i apostolskim imenovanjem postao kanonik, biskup mu je povjerio službu propovjednika.²⁰³ On već ubire plodove ne samo propovijedanjem nego i primjerom podiže ugled ostalim kanonicima, a znanjem, pobožnošću i besprijekornim životom uzorno utječe na narod. Kad se koji kanonikat isprazni u mjesecima pridržanim Svetoj Stolici, biskup predlaže dobre i miroljubive kandidate. Slično postupa i u mjesecima koji su njemu pridržani, ali se ipak osjeća nelagodno kad

---

201 Jedan je cekin tada u Rijeci vrijedio 22 mletačke lire ili 4,9 forinti, a nešto manje vrijedio je ongar. Za jedan cekin ili odgovarajuću vrijednost moglo se onda u Rijeci kupiti dvije riječke mjere pšenice (166,66 litara). usp. G. KOBLER, *Memorie II*, str. 103-107.

202 Petar Svilikos bio je ubrojen u riječke kanonike 1737, a službu arhidakona vršio od 1752. do 1780. godine. Usp. G. KOBLER, *Memorie*, str. 89 i 93.

pomisli da u zboru kanonika nema učenih ni posve sposobnih članova. Uz već spomenutog Ivana Donatia biskup je uvrstio u zbor kanonika Krčanina Jakova Bolisa, koji je u svojoj biskupiji časno obavljao službu generalnog vikara.²⁰⁴ Ti su kanonici od velike koristi u pastoralnoj službi (III). Kanonici pjevaju konventualnu misu nakon kanonskih hora, dok mise za pokojne iz nabožnih ostavština otpjevaju prije matutina, iako se to protivi tridentskim odlukama i dekretu Kongregacije obreda od 18. lipnja 1689. Biskup je, što vlastitim novcem što drugim sredstvima, nabavio srebrni pastoral i darovao ga kaptolu, a kupio je i više crkvenoga ruha potrebnog osobito za vrijeme održavanja procesija s Presvetim (III). Od biskupovih ukućana napose se ističe Jakov Bolis, koji je ranije obnašao službu kancelara i katkad generalnog vikara u Splitu, Krku i Cenedi, a nedavno ga je biskup uvrstio u zbor pulskih kanonika te mu može povjeriti bilo koju službu (IV). U krugu kaptola svake se godine bira nadžupnik. Drevni je to običaj. Kanonici koji pastoralno pomažu nadžupniku primaju redovite distribucije iako ne sudjeluju u korskoj službi, smatrajući da im je za to dovoljna punktatura a ne i sudjelovanje u korskoj službi. Katedrala je zbog svoje starosti dotrajala i ruševna, dom Gospodnji i oltar opustošeni, i ako se uskoro nešto ne poduzme, prijeti nam opasnost da ćemo se morati klanjati Bogu jedino u duhu i istini. Biskup vidi razlog tom zlu u niskim prihodima menze, u siromašnim kanoničkim nadarbinama, u jadnom ekonomskom stanju građana i pučana, dok ionako žalosno stanje pogoršavaju sad suša sad tuča, koje su tijekom ovoga trogodišta prihode jako smanjile i narod dovele na prosjački štap. S tim u vezi biskup je pohodio dužda i zamolio 2.000 dukata zajma koji bi u ratama otplaćivao, ali molba leži neriješena uz obrazloženje da u duždevu poslovanju ne postoji takav običaj ni raniji slučaj koji bi to opravdao. Biskupa srce boli što ne može popraviti katedralu (IV). Biskup je mnogo potrošio na katedralu, kojoj je prijetilo rasulo. Pripomogli su kaptol i laičke bratovštine, a skupljat će se pomoć i u naravi, iako je narod shrvan od bijede. Nešto će odvojiti i biskupska menza. Teškom se mukom počeo obnavljati krov, koji je ruševan i opasno ugrožava kler i puk za vrijeme bogoslužja. Obnavljaju se i mramorni prozori, koji više ne štite od kiše i vjetra. I sav vanjski izgled katedrale vapije za obnovom. Zbog vremenskih nepogoda neupotrebljive su i orgulje. Kaptol je osigurao 40 škuda a biskup naručio izradu novih orgulja koje će biti gotove do Svih Svetih.²⁰⁵ Biskup se nada i priželjkuje da to pospješi pristanak austrijskog dijela klera da sudjeluje na sinodi koju je on za tada odgodio (V). U katedrali su obnovljeni prozori, sljeme krova, željezna ograda, orgulje i vanjski izgled (VI). U katedrali je biskup ukinuo praksu da zbog zavjeta koji je narod bio učinio za vrijeme nekog požara, kanonici idu misiti konventualnu misu na blagdan Marijina prikazanja u augustinsku crkvu, gdje se na poseban način štuje slika Bezgrešne Djevice.²⁰⁶ Biskup je kanonike

203 Ivan Donati postao je član pulskoga kaptola oko 1737. godine.

204 Jakov Bolis obnašao je službu kancelara korinskog nadbiskupa, zatim generalnog vikara splitskog nabiskupa, pa kancelara cenedskog biskupa kod Venecije te od 1735. godine generalnog vikara krčkoga biskupa. Bolis se već iste godine morao povući iz krčke biskupije, gdje mu se žestoko suprotstavio kler zbog njegova pokušaja potiskivanja staroslavenske službe Božje. Biskup Balbi uvrstio je Bolisa kao kanonika u pulski kaptol, ali ga nije imenovao generalnim vikarom. Usp. Mihovil BOLONIĆ, *Otok Krk - kolijevka glagoljice*, Zagreb, 1980, str. 37.

205 Biskupov se naum nije ostvario. Vidi bilj. 69.

206 Možda je taj zavjet postojao od 1569. godine kad je grom srušio katedralni zvonik. Vidi bilj. 75.

obvezao da održavaju konventualnu misu u katedrali te da drugom misom udovolje ranijem zavjetu naroda. Tijekom zadnjeg trogodišta ispraznile su se dvije kaptolske nadarbine: prva u mjesecima pridržanim Svetoj Stolici, te ju je papa na biskupov prijedlog predao svećeniku koji je uspješno završio školovanje; drugu je biskup povjerio svećeniku glagoljašu i vrsnom poznavacu Svetoga pisma, koji je ranije bio u svojoj biskupiji revan župnik Hrvata. Kakve li časti za Boga i koristi za narod kad bi takvi svećenici preuzimali kanoničke nadarbine (VIII)!

Od pamtivijeka kanonici mise konventualnu misu za dobročinitelje jednom u tjednu, zatim u osmini Dušnoga dana i zadnji dan svakoga mjeseca. Navedene su se obveze počele vršiti mnogo ranije negoli je bila objelodanjena konstitucija iz 1744. godine. Savjesno se izvršavaju i zakladne mise (VIII). Katedralni je arhidakonat već četiri godine ispražnjen, ali nema domaćeg svećenika s doktoratom ili licencijskom da se može imenovati, a strani se zbog niskih prihoda ne odazivaju. Kongregacija je u otpisu preporučila da se za arhidakona imenuje najdostojniji kanonik (XIII).

Biskup je potrošio mnogo novca za najnužnije popravke u biskupskoj palači i redovito odvaja nešto za siromahe i crkvu (III). Uspio je obnoviti veliku palaču koja je bila zapuštena i zanemarena (VI), a obnovio je i zvonik (XIII).

Dijecezanska se sinoda do danas nije održala jer je kleru austrijskoga dijela i dalje zabranjeno sudjelovanje. Raniji su biskupi sve poduzimali da se ona održi, pa ni sadašnji ne smije posustati oko toga. Ako ne uspije održati zamišljenu sinodu, biskup će se pobrinuti da je održi samo s klerom mletačkog dijela, gdje uživa veću slobodu (III). Biskup bi pošto-poto želio održati sinodu, stoga moli dopuštenje da je održi samo s klerom mletačkoga dijela biskupije (IV). Kongregacija je odgovorila biskupu da ne postoji nigdje običaj održavanja sinode u dijelu biskupije, jer ostali dio biskupije ili ne bi prihvatio zaključke ili bi zatražio održavanje svoje sinode. Čak ni sjedinjene biskupije ne održavaju odvojene sinode, nego zajedničku, uz mogućnost izmjeničnog biranja sjedišta održavanja. Biskupu se preporučuje da posredstvom bečkog nuncija isposluje dozvolu za sudjelovanje onoga klera u dijecezanskoj sinodi. Biskup na to navodi da žalosne, ali istinite, činjenice pogoduju austrijskim vlastima da se sinoda uopće ne održi. Biskup i mimo austrijske zabrane održavanja sinode nastoji voditi svoje stado dekretima i opomenama, ali se mora služiti riječkim arhidakonom dekanom, koji u nečem pomaže a u drugom, nažalost, odmaže (IV). Biskup ipak živi u velikoj nadi da će se sinoda ipak održati poslije blagdana Svih Svetih, nakon obnove katedrale i postavljanja novih orgulja. Dosad je kler austrijskoga dijela pronalazio uvijek neku ispriku za nesudjelovanje na sinodi, ali će ona konačno dogodine biti sazvana, i ako neka viša sila spriječi dolazak austrijskoga klera, sinoda će se održati samo s klerom mletačkoga dijela biskupije (V). Biskup se morao uvjeriti da se sinoda uopće ne može održati (VII-VIII). Zapreke za održavanje sinode traju već 120 godina²⁰⁷, a glavni je krivac tomu careva zabrana da kler iz austrijskog dijela sudjeluje na sinodi koja se treba održati izvan državnih granica. Carev je stav podržavao i onaj kler kako bi slobodnije živio bez sinodalnih obveza, a pogodovala mu je i česta izmjena biskupa kojima je

---

207 Tu je sinodu održao u Labinu 1633. biskup Saraceno.

nezdrav zrak u Puli potkapao život. Biskup je izdao dva velika tabelarna pregleda, gdje je u 20 naslova proglasio mnoge dekrete o crkvenoj stezi, o ćudoređu klera, o župničkoj službi i o vodstvu duša (IX). Sinoda se i dalje ne može održati, no biskup se nada da ubuduće neće morati svake godine uznemirivati Kongregaciju zbog izbora ispitivača, već da će konačno moći održati sinodu i izabrati sinodalne ispitivače (XI). Bečki nuncij još nije uspio isposlovati carevu dozvolu za sudjelovanje klera na sinodi (XIII), koja se iz već poznatih razloga ne može održati (XIV).

Biskupova je velika želja da otvori sjemenište kako bi se poboljšalo stanje u biskupiji, ali nedostaju materijalna sredstva i tomu ne pogoduje nezdrav zrak. Biskup je ipak uspio da posredstvom Kongregacije propagande pošalje na školovanje dva klerika: jednoga u Padovu, drugoga u Udine (III). U biskupiji se osjeća velika potreba za otvaranjem sjemeništa u skladu s tridentskim odlukama i dekretima Kongregacije, jer bi jedino tako kler uznapredovao u stezi i u znanju, ali je nemoguće iz trnja brati grožđe ili s drače smokve (V).

Biskup je pocrnio od sunca obavljajući pohod župa za ljetnje žege. Bio je stalno u pokretu: ujutro, opodne i navečer te je u bilo koji sat pozivao u Gospodnji vinograd slobodne i besposlene. Ali kao što nema vinograda bez korova, tako nema ni Crkve bez lijenih i nemarnih slugu. Biskup je obnovio redovito održavanje skupova klera i obvezao sve župnike, svećenike i klerike da sudjeluju u rješavanju moralnih kazusa. Osobno putuje ili konjem ili čamcem, na ovaj ili na onaj način kako bi mogao sudjelovati na tim susretima. Vjerska se pouka i tumačenje glavnih istina vjere održava svake nedjelje bilo u gradovima bilo u selima, prema uzrastu djece i mogućnosti shvaćanja i učenja naizust, jer inače uzalud Sveto pismo nudi duhovnu hranu ako nema sijača Božje riječi. Tijekom korizme u većim mjestima nastupaju propovjednici koje odabire biskup ili komunska uprava ili narod. Svi župnici tijekom godine naviještaju riječ Božju te se i u tome natječu pošto je biskup nemarne ukorio (III). Odmakle godine i mnoge druge nevolje nisu biskupu dozvolile da dovrši pohod župa u mletačkom dijelu biskupije, premda ga je u dva navrata poduzimao. Rado je preuzeo ovu biskupiju i ne može dati počinka svojim očima ni sna vjedama (IV). Biskup redovito obavlja pohod župa (V i VII) i dijeli sakramente (IX). Na duhovski je utorak počeo s vizitacijom katedrale, ali ju je morao prekinuti i odgoditi zbog jake groznice. U gotovo svim župama naišao je na nemar u tumačenju vjerskih istina i bogoslovnih kreposti u skladu s Breveom Svetoga Oca od 7. veljače 1742. godine. Takvo je stanje navelo biskupa da svugdje ostavi male obrasce i sankcijama obveže župnike na vršenje te dužnosti (VIII). Biskupa opet muče stalne tegobe i groznica, ali je ipak 1755. pohodio barbanski kraj, gdje mu je ranije mletačka plemićka obitelj osporavala neka biskupska prava.²⁰⁸ Izgladivši nesuglasice, narod je pobožno doživio kanonski pohod, a biskup je odredio dnevne distribucije za kanonike koji sudjeluju u dnevnoj korskoj službi (IX). Biskup je pohodio sve župe ovoga dijela, ukinuo neke zloupotrebe kod dijeljenja i primanja sakramenata i propisao razne upute u vezi s crkvenom stegom (X). Godine 1761. biskup je započeo vizitaciju, ali je nije mogao završiti ni ove ni iduće godine zbog bolesti koja je pogodila i njega i pratnju.

---

208 Vidi bilj. 97.

Jedan je član iz biskupove pratnje od te bolesti i umro.²⁰⁹ Vizitacija će se nastaviti i privesti kraju tijekom idućega proljeća (XII). Osamdesetogodišnji biskup uspio je i usprkos kroničnoj bolesti završiti kanonski pohod svih župa, ustanovivši da je sve u redu (XIV). Kardinali Kongregacije u otpisu su pohvalili revnost staroga biskupa koji „radosna srca može čekati Gospodnji dolazak i zasluženu nagradu“.

Biskup se jada i izjeda što ne može osigurati narodu svećenike, jer i njegovi kaptolski prihodi jedva dotiču za življenje. Za biskupiju bi bila neopisiva blagodat kad bi se mogli koristiti prihodi slobodnih nadarbina u austrijskom dijelu za poučavanje gramatike, profanih i teoloških znanosti koje bi mogli predavati redovnici u mletačkom dijelu! Biskup se upravo o tim pitanjima dogovara s augustincem Nikolom Pasalaquaom (IV). Inače, kler uz rijetke iznimke napreduje u znanju pod vodstvom Ivana Donatia, doktora teologije, kojega je papa Klement XII. uvrstio u kanonike pulskog kaptola. Isti nastupa i kao korizmeni propovjednik u Liburniji, u mletačkoj Istri i u Italiji (IV).

Biskup budnim okom prati stanje u biskupiji i nastupa preporukama, opomenama i dekretima kad god se pojavi neko pitanje u vezi s bogoslužjem i dostojanstvom crkava, sa svećeničkom službom i duhovnim rastom vjernika, s napretkom i revnošću župnika. Postoji još koje hrvatsko selo gdje žitelji drže do svojih uvriježenih i okrutnih običaja te ih je teško odvratiti od krađa i ubojstava, a ima i pokoji župnik koji bilo zbog nebrige bilo zbog nesposobnosti ne propovijeda (V). Biskup posebno bdije nad klerom savjetima, molbama, stegom i pohadanjem (VI).

Prigodom vizitacije biskup je ukinuo zloupotrebe nekih župnika koji su zahtijevali da roditelji koji nakon obnove krsne vode prvi donesu dijete na krštenje, donesu i određeni dar te da mladenci iz drugih župa plaćaju određenu taksu prije vjenčanja (VII). Novi hrvatski doseljenici, koji su se nastanili gotovo svuda u biskupiji, radije se pridržavaju iskonskih uređenja svoga roda negoli crkvenih dekreta te ih katkad treba obuzdavati crkvenim kaznama, koje se ne primjenjuju baš često. Biskup je naredio župnicima da ne dozvoljavaju sklapanje ženidbe kad je posrijedi otmica. Prije sklapanja ženidbe treba dati zadovoljštinu pravdi putem pokore za takvo zlodjelo, a za teži slučaj treba tražiti pravdu u laičkoga suca (VII). Biskup je potisnuo i ošinio kaznama običaj koji se uvukao u gradski i u seoski kler, tj. da igra na kocke, da pleše kolo, da uvodi kraće ruho u bogoslužje te da se oblači u raznobojna odijela (VII). Kad god koja župa ostane bez svećenika, biskup nastoji postupiti u skladu s tridentskim propisima o podobnosti kandidata te radije imenuje sposobnije strane negoli nesposobnije domaće kandidate. Jedino kad treba imenovati katedralne kanonike i časti, nema uspjeha, jer Sveta Stolica često potvrđuje nemarne i nekorisne tipove, željne novotarija. A takvi više štete nego koriste Crkvi i subraći (VII).

U Puli postoje samostani augustinaca, konventualaca i opservanata sa po jednim misnikom. U Vodnjanu su se nastanili kapucini uz prethodnu dozvolu Senata i pristanak reda.²¹⁰ Biskup je osigurao prostor za pet redovnika i mučno ostvario zamisao. Osobno

209 Vjerojatno je riječ o malariji.

210 Kapucini su se nastanili u Vodnjanu 1748. i ostali do 1807, kad ih je razjurila francuska uprava. Usp. *Il francescanesimo*, str. 97.

je štedio, a narod je Vodnjana tijekom dvije godine skupljao i prosjačio priloge, spremao građevni materijal, vadio i dovezio kamenje iz kamenoloma. Kad je samostan bio useljiv, stigla su dva redovnika iz mletačke provincije i odmah počeli uzorno katehizirati, propovijedati i dijeliti sakramente (VI). Biskup se silno namučio dok je uspio otvoriti kapucinski samostan u Vodnjanu, mjestu vrlo napućenom i oko 7 milja udaljenom od Pule. Tijekom minula trogodišta samostan je bio izgrađen biskupovim siromašnim doprinosom i uštedom te sabranim milodarima vjernika. Sada ondje žive i djeluju zaista apostolski muževi, u što su se uvjerali ne samo žitelji Vodnjana nego i čitave biskupije, a kapucini svestranim svojim radom ubiru već prve plodove (VII). Kapucinski samostan i crkva u Vodnjanu djeluju dvije godine, a biskup je isposlovaio da red pošalje ovamo lektora moralne teologije da se posveti pouci klera (VIII). U Puli je pred tri godine izgorio samostan benediktinki. Nemoguće ga je obnoviti iz ekonomskih razloga (XIII).²¹¹ U samostanu su živjele četiri benediktinke. One su, prema ranijem izvještaju (IV), imale redovitog i izvanrednog ispovjednika, biskup im je držao česte govore, ali su si one ogorčavale suživot nemirnim i tvrdoglavim odnosima, neke priželjkivanjem da postanu opatice, a neke se nisu trpjele, te su se na okupu držale kao bodljike isprepletene gloge.

Barbanska zborna-župna crkva pod patronatom je laičkih osoba. Župa se prostire u opsegu od 10 milja. Biskup se mogao osvjedočiti kolikim su opasnostima i teškoćama bilo u ljetno bilo u zimsko vrijeme izloženi i zdravi i bolesni žitelji koji žele primiti sakramente i sudjelovati u bogoslužju. Biskup smatra da bi u skladu s tridentskim odlukama trebalo osnovati u udaljenijim selima dvije područne crkve, gdje bi svećenici mogli dijeliti sakramente i obavljati bogoslužje uz osiguranje uvjeta za život (VII).

Župnik otoka Briona brine se sada za tridesetak duša uz nesigurne prihode koji dosižu do 25 škuda. Od davnine župnik ne živi na otoku, gdje nema ni svoje kuće, već dolazi misiti samo na blagdanske dane i kad ga treba koji bolesnik. Takvo su stanje podnosili i raniji biskupi te se time mora pomiriti i sadašnji (VII). Župnik Peroja, gdje su pred 100 godina izumrli starosjedioci katolici, a sada žive pravoslavci te jedino zimi borave pokoji katolički pastiri i pokoji sluge stalno, dolazi misiti jedino u nedjelje i blagdane, jer nema ondje svoje kuće. Župnikovi prihodi iznose 35 škuda. Raniji su biskupi trpjeli takvo stanje, a sadašnji dvoumi da li da prisili župnika na rezidenciju u župi ili ne. Inače u ovoj se župnoj crkvi, kao i u onoj na otoku Brioni, čuva Presveto (VII). Pravoslavno selo Peroj ima oko 100 žitelja. Nastoji im se pomoći, ali je sve uzaludno jer su tvrde šije.²¹² Predvodi ih njihov kaluđer, koji obećaje biskupu da će obaviti ispovijest vjere (XIII). Rubna natuknica Kongregacije napominje da će lako doći do obraćenja stanovnika prihvatiti li kaluđer rimokatoličku ispovijest vjere te tako predvodi njihov prijelaz. Župa Lobarika ostala je pred četiri godine bez župnika u mjesecima pridržanim Svetoj Stolici. Župnički prihodi ne prelaze vrijednost od 12 zlatnih škuda i stoga se nijedan svećenik ne odazivlje na raspisani župnički natječaj. Župom privremeno upravlja kapelan, a biskup će nastojati vlastitim sredstvima uzdržavati župnika (XI).

211 Samostan je prvi put izgorio 1671. a drugi put 1763. Vidi bilj. 125.

212 Vidi bilj. 80.

Hrvati koji su nadomjestili starosjedioce u lijepom i plodnom kraju, donijeli su sa sobom iz Dalmacije i poroke i kreposti - ako ih je koja resila - i osim krađe i ubojstva uveli su i neki djedovski običaj stvaranja pobratimstva s drugim obiteljima i selima.²¹³ Oni bi unatoč svim svojim manama dolazili k svećeniku da ih proglasi pobratimima (*Pobrates dictitaret*). Običaj pobratimstva potječe još iz drevnog vojničkog života, kad je pobratime resila krepost, a ne bezakonje i zločini. I kao što su u prvim stoljećima Crkve postojali ugovori agapeta²¹⁴ - kako ih je najgorim imenom bio prozvao sv. Jeronim u pismu Eustahiju - takvi su sada ugovori pobratimstva koje sklapaju doseljenici Hrvati. Biskup vizitator zaprijetio se kaznama protiv tako opaka sklapanja prijateljstva i svećenicima zabranio da se ni uz kakve uvjete ne upuštaju u takva pobratimstva. Jedino razbijanjem ortakluka u zločinima ima nade da će se prorijediti zločinačka okrutnost. Ako poduzete mjere ne osvijetle surovost tih neukih ljudi, biskup će se pobrinuti da se u biskupiji održe misije koje su do sada sasvim nepoznate. I, stvarno, biskup je zamolio riječke isusovce da održe misije. Oni su se odazvali i prošloga lipnja i kolovoza održali ih uz obilne plodove. Dostojanstvena li prizora za anđele i za ljude! Onaj surovi narod sudjelovao je u dugim pokorničkim povorkama, glava okrunjenih trnovim krunama i tijela okrvavljenih od bičevanja te izgledom, kretnjama, suzama i uzdasima pokazivao istinsku pokoru. Mržnja krvnih neprijatelja začas se pred čitavim mnoštvom pretvorila u iskreno pomirenje. Pojedinci su se javno optuživali i međusobno si opraštali ili si zadavali rok za naknadu štete ili su usred noći donosili pred vrata pokradenih ukradeno te ukućane budili i dovikivali im da ostavljeno uzmu kao svoje. Biskup se nada da će taj narod uz brigu župnika ustrajati na tom dobrom putu (VII).²¹⁵

Mnogi su se župnici potužili da zbog oskudnih prihoda ne mogu svake nedjelje i zapovijedanog blagdana misiti za narod. Biskup ih je podsjetio na papinu konstituciju od 19. kolovoza 1744. koja predviđa mogućnost da misu za puk mogu prikazati u bilo koji dan tijekom tjedna, ako ju je nemoguće prikazati u nedjelje i blagdane (VIII). Misne i župničke ostavštine te obveza svetih mjesta svuda se izvršavaju. Neki župnici ne izvršavaju jedino oporučne mise koje nasljednici nisu u stanju podmiriti zbog prevelikih opterećenja. Biskup je i njih nagovarao da preuzmu i takve obveze i bez utjerivanja podmirivanja, što bi baštinicima zadavalo velike poteškoće. Inače je u ovoj biskupiji pridržan grijeh neizvršavanje nabožnih ostavština. No često je riječ o potupnoj bijedi obveznika ili o zadanom obećanju na ispovijedi koje se zatim ne može ispuniti (VIII).

213 Pobratimstvo je stari običaj bratimljenja koji su u Istru prenijeli doseljenici iz Dalmacije. Pobratimstvo se sklapalo uz posebni svećenikov blagoslov, ali kad se ono izrodilo u zavjereništvo u zlu i u solidarnost među zločincima, istarski su biskupi, pulski Balbi prvi, počeli zabranjivati svećenicima svako sudjelovanje. Porečki je kanonik Pesante tvrdio da je ta pojava mješavina pijetizma, bogumilstva i fatalizma. Usp. V. MONTI, *Cenni storici*, str. 35; Jeronim ŠETKA, *Hrvatska kršćanska terminologija*, Split, 1976, str. 210 i literatura ondje navedena.

214 Agapeti su bili pripadnici gnostičke sekte iz 4. stoljeća. Branili su zajedničko življenje pojedinih žena i muškaraca, uključujući i svećenike, uz obvezu održavanja djevičanstva. Agapete je osudio Nicejski sabor 325. godine, a sama pojava nestala je u 5. stoljeću. Usp. *Dizionario enciclopedico Labor*.

215 Spomenute misije održale su se tijekom lipnja i kolovoza 1750. godine. Vjerojatno je glavni misionar bio isusovac Ivan Ivić, Gračišćanin (*Gallinianensis* a ne *Gallionensis*). Misionar Ivić upravo je tih godina živio u riječkom kolegiju. Misije su se održale u duhu velikog obnovitelja misija među Hrvatima isusovca Jurja Muliha. Usp. Ivan FUČEK, *Svečani tip pučkih misija Jurja Muliha, propovjedničko-pokornička metoda, Vrela i prinosti 16*, Zagreb, 1986, str. 60-61.

Mnogi priprosti ljudi na selu tolikim misama opterećuju svoje ostavštine te ih nabožna mjesta neće preuzeti. Obveze naprosto nadilaze vrijednost oporučenih dobara i biskup je katkad na traženje baštinika smanjio obveze (VIII).

U biskupiju je prodro neki katekizam koji je bio tiskan za drugu pokrajinu.²¹⁶ Spomenuti je katekizam nedovoljno oprezno pisao o šestoj Božjoj zapovijedi i o ženidbi, te ga je biskup dao odstraniti i na svoj trošak izdao drugi, ispravljen i popunjen mnogim dodacima korisnim za porast pobožnosti i za ispitivanje savjesti. Na taj je način biskup sproveo u djelo premudre savjete sadržane u Breveu od 7. veljače 1744. i u skladu s Bellarminovim katekizmom, prema kojemu je ovaj bio sastavljen (VIII). Biskup je u korskoj službi otkrio površnost i često izbivanje kanonika te je uveo signaturu u svim zbornim crkvama. U nekim su zbornim crkvama i odsutni kanonici primali iste prihode kao oni koji su sudjelovali u bogoslužju, ali je biskup odredio da ubuduće dijele prihode jedino oni kanonici koji sudjeluju u korskoj službi i oni koji su zakonito spriječeni (X). Uvođenje ranijih blagdana i novih zavjetnih vrlo je često razlog da se oskvrnjuju i zapovijedani blagdani. Biskup je zato preporučio župnicima da uvjeravaju narod kako trebaju obdržavati jedino zapovijedane blagdane. Kršenje zapovijedanih blagdana biskup je uvrstio u sebi i generalnom vikaru pridržane grijehe. Biskup je također preporučio župnicima da narod odvraćaju od ustanovljavanja zavjetnih blagdana bez njegova odobrenja te da narod nagovaraju na večernju pobožnost i moljenje Lauretan-skih litanija u subote i uoči Marijinih blagdana, kako bi se širila marijanska pobožnost (X).

Župnici su običavali nagovarati svoje vjernike da netko od ukućana primi popudbinu na račun bolesnika koji bi umro prije nego je došao svećenik da mu podijeli sakramente. Taj običaj zadaje nekim ljudima koji nisu navikli na češće primanje sakramenata određene poteškoće. Stoga je biskup propisao da se Presveto istim poštovanjem vrati u crkvu (X).

U biskupiji postoje mnoge nabožne ostavštine sa stalnim misnim obvezama vezanim uz kaptol, župnike, kurate i pojedine crkve bez potanjih želja s obzirom na dan, crkvu i oltar gdje treba misiti, te biskup pita a Kongregacija odgovara da se takvoj obvezi može bilo gdje i bilo kada udovoljiti (X). U labinskoj zbornoj crkvi ima jako mnogo takvih obveza pjevanih misa, da ih na svakog od 10 kanonika dolazi stotinjak, te ih oni okupljeni u jednom zboru naprosto ne dospiju izvršiti. Biskup je bio primoran da kaptol podijeli u dva zbora, koji u dvije crkve održavaju obvezane pjevane mise. Narod i dalje istom kaptolu ostavlja misne zaklade, a sve te mise kanonicima donose male prihode (X).

---

216 Na temelju biskupova pisanja ne može se zaključiti o kojem je katekizmu riječ ni da li je to bilo hrvatsko ili talijansko izdanje. Nije poznato ni koji je katekizam izdao o svom trošku biskup Balbi. Nešto ranije je i novigradski biskup Negri (1733-1742) povukao iz uporabe tri različita katekizma u Bujama i o svom trošku dao tiskati najpogodniji (CCP 17, str. 122). Vjerojatno je u pulskoj biskupiji prevladavao Bellarminov mali katekizam u prijevodu Tonka Mrnavića. Jedan primjerak tiskan u Veneciji 1702. pronašao sam u arhivu župe Ližnjan. Opširnije o tom katekizmu u: Franjo Emanuel HOŠKO, *Negdašnji hrvatski katekizmi*, Zagreb, 1985, str. 165-167 i 171-172.

Biskupija ima ukupno 55.000 stanovnika zajedno s 250 hajduka koji su odmetnici,²¹⁷ jer niječu opstojnost čistilišta, valjanost oprosta, izlazak Duha Svetoga i papinu vlast (XIII). Kongregacija preporučuje biskupu da ih treba obratiti opomenama i primjerom. Narod je u biskupiji grub, siromašan, neprijazan, nepodoban za Božje stvari i gotovo nepokoran bez čvrste ruke, ali kakav god on bio, biskup ga ljubi, okreće se malenima, pomaže siromasima, tješi žalosne (IV).

Godine 1659. bila su pronađena u Puli tijela nekih svetaca te biskup moli ovlast da smije uvesti oficij Našašća i prijenosa tih tijela (XII). Kongregacija je uputila biskupa da molbu prosljedi Kongregaciji obreda.

U gradu vlada kužan zrak i voda je nezdrava. Pred četiri godine građani su napustili biskupa, kojega su mnoga zla i opasne bolesti dovele na rub života. Kad bi napustio biskupiju i često putovao u daleke strane, biskup bi osjetio pokoje olakšanje, ali ne bi izvršio svoju dužnost (IV). Biskup se strogo pridržava rezidencije i za vrijeme ovog trogodišta putovao je u Veneciju da iskaže počast prvom novoizabranom nunciju kod dužda - goričkom nadbiskupu.²¹⁸ Nakon povratka biskupa je zahvatila neka reumatska upala po čitavom tijelu te se na molbu liječnika, klera i građana povukao na oporavak u Rovinj, gradić porečke biskupije (IV). Biskup smatra da mu najviše poteškoća u radu zadaje državna austrijsko-mletačka granica koja prepolovljuje biskupiju (VII). Pulski je biskup dosad bio akvilejski a odsad je videmski (Udine) sufragan (VIII).²¹⁹

Stanje u austrijskom dijelu biskupije prema izvještajima

IV-XIV

Veći dio biskupije prostire se u austrijskom dijelu, gdje već 50 godina biskup nije pohodio župe zbog careve zabrane. Što li sve biskup nije poduzimao tijekom prvih šest godina da putem bečkog nuncija Passionea isposluje carevu dozvolu!²²⁰ Konačno je pred par mjeseci, koji su bili i posljednji za cara,²²¹ stigao otpis, ali s tolikim i takvim ograničenjima popraćen, da se biskup obratio nunciju za savjet, smatrajući carev otpis uvredljivim i oprečnim biskupovoj jurisdikciji. Cara je naslijedila austrijska kraljica, kojoj se biskup obratio, ali je njegova molba bila dostavljena istim carevim ministrima koji su sastavili i raniji otpis. Stigao je konačno odgovor i na tu biskupovu molbu (IV) i dozvola da smije pohoditi carski dio biskupije nakon 10 godina odugovlačenja (V). Biskup Bottari pohodio je posljednji put onaj dio 1701. godine, a zatim do svoje smrti (1729) nije uspio dobiti carevu dozvolu za novi pohod. Sličnu je sudbinu doživio i biskup Contesini, koji je samo dvije godine vodio biskupiju. Sadašnji je biskup

217 Biskup je vjerojatno mislio na pravoslavno selo Peroj.

218 Korintski naslovni nadbiskup Ivan Stoppani bio je apostolski nuncij u Veneciji od 1739. do 1743. godine (*Hierarchia VI*, str. 183).

219 Papa Benedikt XIV. ukinuo je 6. srpnja 1751. drevni akvilejski patrijarhat i osnovao goričku i videmsku (Udine) nadbiskupiju potčinivši prvoj sufragane austrijskoga, a drugoj sufragane mletačkoga dijela, uskladivši njihove granice s državnom austrijsko-mletačkom granicom (*Hierarchia VI*, str. 227 i 428).

220 Dominik Passionei, efeški naslovni nadbiskup, bio je apostolski nuncij u Beču od 1730. do 1738 (*Hierarchia V*, str. 196).

221 Car Karlo VI. umro je 1740. Naslijedila ga je kći Marija Terezija.

dokazivao kraljevom namjesništvu u Grazu potrebu, važnost i blagodati kanonskog pohoda, što su podržavali nuncij Passioneri prije i Paolucci kasnije te mletački ambasador u Beču.²²² Car Karlo VI. obećao je 1739. godine da će dozvoliti vizitaciju onoga kraja. Carska je povelja određivala da biskup plati iznos od 30 škuda za postignutu uslugu, našto je biskup odgovorio da Mletačka Republika nije opterećivala nikakvom taksom tršćanskoga biskupa kad mu je izdala dozvolu da pohodi mletački dio svoje biskupije. Dvor je tada povukao svoj zahtjev, ali je po nagovoru riječkog arhidakona i dekana Tudorovića umnogome ograničio jurisdikciju.²²³ Biskup u dogovoru s nuncijem nije htio prihvatiti nova ograničenja, dapače, mogao je iznijeti mletačkom Senatu zloupotrebe i nezakonitosti koje doživljava od austrijskih vlasti, da senat istom mjerom odmjeri tršćanskom biskupu. Biskup je ipak više volio pustiti da vrijeme učini svoje negoli dati povoda da jednim slučajem zemaljski vlastodršci guše crkvenu vlast. Kada je Karlo VI. prešao u bolji život, biskup je obnovio postupak kod ugarske kraljice i istodobno putem pouzdanih osoba pobudio u Rijeci želju da narod zatraži biskupa za dijeljenje krizme u njihovoj zornoj crkvi. Biskup je i o tome svom potezu izvijestio bečkog nuncija Paoluccia. Stigao je konačno i carev dekret o vizitaciji onoga dijela biskupije uz ovakve uvjete: - biskup mora obaviti pohod svih župa u četiri tjedna; - laički komesar i riječki arhidakon-dekan trebaju sudjelovati u kanonskom pohodu; - moraju se potvrditi sva prava i običaji arhidakona-dekana; - laički se suci moraju izjasniti o svakom vizitatorovu činu; - iz države se ne smije iznijeti nijedan spis o vizitaciji. Dekret je dalje nabrajao manje važne uvjete, pretežno ekonomske naravi (V).

Riječani su izrazili želju da biskup osim dijeljenja krizme i posvete zborne crkve izvrši i kanonski pohod. Biskup je prihvatio dijeljenje krizme i posvetu zborne crkve,²²⁴ ali je odgodio vizitaciju kako bi imao vremena da promatra zatečeno stanje i razmišlja o teškim problemima onoga kraja i o ograničenom roku za vizitaciju. Premda se riječke vlasti nisu složile s biskupovim naumom, on je oko sredine korizme 1742. stigao u Rijeku, gdje je posvetio sveta ulja i krizmao više tisuća odraslih osoba. Biskup, ganut i suznih očiju, promatrao je radost onoga naroda: svuda poštovanje, svuda pobožnost, svuda razdragano klicanje! Jedino je kler, koji je tijekom 40 godina živio bez vršenja dekreta i ljekovitih odluka ranijih biskupa, a osobito arhidakon-dekan pokazivao neku žalost na pomisao da će biskup potisnuti zloupotrebe i izopačenosti te arhidakonu suziti vlast koju je bio bahato uzurpirao na biskupovu štetu. Biskup se zatim sastao s riječkim kapetanom, koji je bio određen za komesara, da zajedno razrade raspored za pohod župa i razriješe nastale teškoće u vezi s dekretom o vizitaciji.²²⁵ Biskup je izdržao tri duga sastanka: bio je sam, a protiv njega su bili kapetan, njegovi savjetnici, tajnik i arhidakon. Svi su se oni svrstali u obranu careva dekreta o vizitaciji i sve se njihovo nastojanje moglo svesti na puku želju da se vizitacija održi, ali bez učinkovitosti. Najopasniji i najustrajniji

222 Kamilo Merlini-Paolucci bio je papinski nuncij u Beču od 1738. do 1746. godine (*Hierarchia V*, str. 226 i *Hierarchia VI*, str. 12).

223 Vidi bilj. 193.

224 Novu crkvu sv. Vida počeli su graditi isusovci 1638. a posvetio ju je biskup Balbi 6. svibnja 1742. Usp. G. KOBLER, *Memorie*, str. 110.

225 Franjo Karlo Hohenwart, uz druge službe u carevini, bio je i riječki kapetan u razdoblju od 1740. do 1747. godine. Usp. G. KOBLER, *Memorie II*, str. 135.

biskupovi protivnici bili su upravo arhidakon i njegov kancelar. Svi su njihovi argumenti bili neutemeljeni te ih je biskup pobio na temelju Tridentskog sabora, apostolskih dekreta, dekreta Kongregacije i koncilskih razloga, tako da su ih napustili i izrugali svi ostali prisutnici. Mukotrpan je bio dalji razgovor s komesarom i njegovim savjetnicima koji su imali iskustva s ranijim biskupima, ali je sadašnji i njih svladao i obranio svoja prava. Trebalo je još riješiti pitanje roka koji je bio predviđen za vizitaciju. Biskup je ranije uputio spomenicu o tom pitanju dvoru i zalaganjem nuncija isposlovao još četiri tjedna. Iako je rok od osam tjedana biskup držao prekratkim za izvršavanje zamašnog posla pohoda više zbornih i župnih crkava u koje biskupova noga nije stupila već 40 godina, ipak ga je prihvatio i za vrijeme vazmene osmine povukao se na odmor na otok Krk.

Kanonski je pohod riječkog kraja započeo 24. travnja. Biskup je u svoju pratnju uključio generalnog vikara, kancelara, dva pulska kanonika i neke druge pomoćnike. Javno je ušao u grad prema ranije utanačenom programu, ali bez upotrebe baldahina.²²⁶ Na okupu i dočeku bili su svi stanovnici grada i ličnosti iz svih položaja. Svi su bili željni čuti glas svoga pastira. Rijeka je grad u kojem živi mnogo plemića i posjednika: oni čine vijeće. Zborna je crkva časna. Kaptol ima osam kanonika zajedno s dignitetima arhidakona i arhiprezbitera. Već 50 godina arhidakona bira dvor uzurpiravši iskonsko biskupovo pravo. Zajednica bira nadžupnika koji zatim podliježe sinodalnom ispitu. Prigodom zadnjeg biranja gradska je zajednica u skladu s carevim nalogom odredila 3 ispitivača: arhidakona i po jednog isusovca i franjevca. Ispitivači su svakom kandidatu postavljali tri slučaja. Sve one koji su ih pozitivno riješili, podvrgli su izboru sa strane vijeća. Iz vijeća su bili isključeni rođaci kandidata do III. stupnja. Izabran je bio kandidat s najviše glasova.²²⁷ Na taj je način bio izabran zadnji nadžupnik, koji je pod zaštitom Dvora i Komore nastojao izbjeći ispit pred sinodalnim ispitivačima. Bečki je nuncij jedva uspio kod cara postići suglasnost da spomenuti kandidat polaže ispit pred biskupom prije negoli preuzme službu (V).

Kaptol bira kanonike a ordinarij izdaje povelju o njihovom imenovanju. Sličan se postupak primjenjuje i u svim zbornim kaptolima. U riječkoj se zbornoj crkvi danju ne mole kanonski časovi, iako su to raniji biskupi naređivali na razne načine. Kanonici ne mise za puk konventualnu misu, nego na prosne dane. Njihove pojedine nadarbine ne prelaze vrijednost od 200 forinti godišnje. Zajednica bira korizmenog propovjednika među najboljim govornicima i osigurava mu prilično visok honorar (V).

Benediktinski samostan ima 16 redovnica. One žive u stezi, na uzor su građanima i odgajaju mnogo djevojaka. Pod biskupovom su vlašću, ali su to pravo osporavali raniji arhidakoni, protiv kojih su se hrabro borili i biskup i redovnice. Bečka nuncijatura i Kongregacija za biskupe i redovnike morale su rješavati neka sporna pitanja i strančarstvo pri izboru opatica. Biskup je za vrijeme pohoda mogao ustanoviti da su redovnice bile zapravo žrtve tuđe zlobe i spletkarenja, tj. da iz Trsta dođu opatica i njezina

---

226 Zabranom upotrebe baldahina, simbola zaštite koju car prima od Boga i pruža je podanicima, bečki je dvor tako nastojao ograničiti i isključiti počasti, dostojanstvo, moć i zaštitu koje je biskup uživao u biskupiji i znakovito prenosio na povjerene vjernike. Usp. *Leksikon ikonografije*. Vidi bilj. 123, 126 i 177.

zamjenica i preuzmu samostan. Ordinarij je saznao iz komisijskoga zapisnika, koji su sastavili pičanski biskup i riječki arhidakon, da mu je oduzeta vlast nad samostanom te je morao uložiti mnogo truda da se tršćanske redovnice nakon isteka trogodišnjeg mandata vrate u svoj samostan. One su doduše otišle, ali su u samostanu ostavile klice razdora. Prošlo je otada više vremena, izmijenile su se već dvije opatice i biskup se uvjerio da su one vrlo revne, oprezne i nepristrane u uspostavi istinskoga mira.²²⁸ Ako ubuduće redovnice ne budu u svojoj naivnosti prevarene, kao što se pokušalo i prigodom zadnjih izbora opatice, postoji nada da se neće doživjeti nova razočaranja (V).

Neopisiva je blagodat koju Rijeci donosi isusovački kolegij, gdje školovanje traje do filozofije i moralke.²²⁹ Isusovci odgajaju mladež i uvode je u pobožnost. Njima se poslužio i biskup u mnogočemu što je urodilo obilnim plodovima (V). U gradu djeluju i augustinci,²³⁰ a izvan grada kapucini:²³¹ jedni i drugi pomažu ispovijedati, jer sami kanonici ne bi dospijevali, budući da ima toliko naroda. Kapucini propovijedaju kroz godinu i u zbornoj crkvi, posjećuju bolesne i umiruće, osobito izvan grada, gdje kaptol nema zaduženog svećenika, a grad se noću zatvara te je odsječen od okolnih sela (V).

Kastav, Mošćenice, Veprinac, Lovran i Brseč sjedišta su zbornih kaptola: prva su tri pod vlašću riječkih isusovaca,²³² a ostala su dva pod vlašću markiza Priè²³³. Kaptoli uživaju pravo biranja kanonika, dok nosioci patronatskog prava predlažu župnike. Granice ovih zbornih crkava protežu se u brdovitu unutrašnjost, a narod je raspršen po malim selima, što zadaje ne male brige kanonicima kojima je povjerena pastva. Posebno im je otežano nošenje popudbine u udaljena sela za vrijeme zimskih, kišnih i vjetrovitih dana, kad su putovi gotovo neprohodni. Kanonici spomenutih zbornih crkava mole oficij jedino u zapovijedane blagdane (V).

Vjeronauk se redovito održava jedino u Rijeci i donekle u ostalim zbornim crkvama, dok je teško pokupiti djecu iz raštrkanih sela. U ovim se zbornim crkvama služba Božja i konventualna misa održavaju na staroslavenskom jeziku, ali su svugdje u uporabi rimski misali, brevijari i rituali. Davna je želja ovih kaptola da se kanonici služe latinskim jezikom, koji su učili u mladosti, budući da im zadaje velike teškoće kad kao nadarbenici moraju naučiti pismo sv. Jeronima, o čemu nemaju predznanja. Arhidakon je to pitanje ranije iznio pred Bečki dvor, ali biskupu nije poznato da li je on osobno bio sklon latinskom ili staroslavenskom jeziku. Sigurna je jedino činjenica da nije došlo ni do kakve promjene, već se nastavlja po starom. U svim nabrojenim zbornim crkvama, izuzevši Brseč, nedjeljna se i blagdanska misa prikazuje za puk (V). U Kastvu, Lovranu

227 Vidi bilj. 196.

228 Vjerojatno je riječ o opatici Rozaliji de Giuliani, koja je predvodila samostan sv. Roka od 1736. do 1741. godine. Usp. I. OSTOJIĆ, *Benediktinci III*, str. 340.

229 Vidi bilj. 60.

230 Vidi bilj. 21.

231 Vidi bilj. 31.

232 Vidi bilj. 111 i 115.

233 Markizi Turinetti Priè gospodarili su Pazinskom grofovijom od 1694. do 1766. godine. Brseč i Lovran pripadali su spomenutoj grofoviji. Usp. C. DE FRANCESCHI, *Storia*, str. 118-120.

i Brseču propovijeda se svakog korizmenog dana, dok u Mošćenicama i u Veprincu na blagdanske dane propovijedaju župnici ili koji kanonik ili redovnik (V). Župa Klana udaljena je od Kastva oko tri milje (V).

Prevalivši vrlo visok splet gora koje se prostiru prema Kvarneru, stiže se u prostranu kotlinu u kojoj su se smjestile ove župe: Kožljak, Šumber, Kršan, Nova vas, Sušnjevica, Paz, Boljun, Vranja i Lupoglav. Feudalci koji gospodare u tim župama uživaju pravo predlaganja župnika. U nekim spomenutim župama župnički prihodi dosižu 100 škuda, dok su u većini prihodi niski. Laičke bratovštine, osim što su siromašne, loše su i nesavjesno upravljane, što se očituje u bijednom inventaru župnih crkava. Biskup je ustanovio da se u trima župama ne čuva Presveto jer naprosto nemaju čime održavati vječno svjetlo. A sami župljani opterećeni su teškim obvezama prema laičkim gospodarima, koji ih osobno ili putem svojih činovnika i utjerivača sile na plaćanje dugova i ne mare da li dužnici podmiruju svoje obveze i prema bratovštinama. Glavna im je briga da utjeraju svoje!²³⁴ Zato nije ni čudno što u ovom kraju caruje takva nedaća bez ikakve nade u neku pomoć, a inače marljivi i uporni župnici ne mogu ništa izmijeniti u tom teškom stanju. Premda župnici žive u bijedi, ipak prikazuju za puk nedjeljnu i blagdansku misu. Jedino župnik Vranje priznaje da tu obvezu izvršava jedino na velike blagdane. U Pazu i u Kršanu propovijeda se u korizmi na župnikov trošak, što je vrlo pohvalno, a biskup je ostalim župnicima preporučio da sami propovijedaju na blagdanske dane (V).

Sasvim je razumljivo što su se zbog prorijedenih kanonskih pohoda u ove župe uvukle mnoge zloupotrebe bilo u obrede bilo u bogoslužje, bilo u pomanjkanje vjerske pouke odraslih bilo u katehizaciju djece. Sabravši vrlo marljivo sve propuste protiv kojih je trebalo nešto radikalno poduzeti, biskup nije mogao iz dva razloga ništa poduzeti: 1. zbog množine činjenica nije bilo naprosto vremena da nešto poduzme; 2. po nalogu bečkoga dvora biskup je morao tražiti odobrenje od riječkog kapetana za svaki svoj dekret i odluku. Biskup se od svega sustegao, pribilježio sve zloupotrebe da ih smireno prouči i zatim propiše ljekovite mjere otpadne li zabrana za njihovo sprovođenje u djelo. Na taj je način i ranije biskup uspijevaao nešto sprovoditi u Rijeci, neprimjetno i putem dekreta. Još je lanjske godine riječki kapetan požurivao biskupov dolazak u Rijeku zbog proglašenja ranijih pohodbenih odluka, tvrdeći da je takva i želja dvora, ali je isti kapetan samo dva mjeseca kasnije dao biskupu do znanja da regentura u Grazu ne dozvoljava da se vizitacija nastavi i završi bez novog odobrenja Dvora. Vjerojatno je pri takvoj odluci kumovao i riječki kler željan uživanja svoga dosadašnjega slobodarstva (V).

Izuzevši kanonski pohod župa po carevoj izričitoj dozvoli, biskup ne može vršiti nikakve jurisdikcije, a kler se mora pokoravati arhidakonu snagom nekog carskoga dekreta, a u žalbenom postupku može se obratiti bečkoj nuncijaturi, a nipošto svom ordinariju (V). Biskup je boravio u austrijskom dijelu svoje biskupije od 10. ožujka do 10. srpnja 1742.

234 Turinetti Priè ispočetka su surovo utjerivali svoja feudalna prava, nametali druge terete, izmijenili sudstvo, ograničili izbor župana, nametali župnike, itd. te se narod 1712. pobunio, a 1733. bio je kažnjen njihov kapetan Calò čak izgonom iz carstva zbog surova i neljudska postupanja s podanicima grofovije. Nakon tih nemilih ispada njihovi su kapetani bili blaži s narodom i utjerivali samo urbarom predviđene obveze, koje su ipak bile teške. Usp. C. DE FRANCESCHI, *Storia*, str. 120.

Više od mjesec dana zadržao se u Rijeci, jer se grad ističe po napućenosti, po broju plemića i po blagostanju, što je sve u suprotnosti s potrebama i bijednom ugledu biskupa koji mora živjeti na svoj trošak i još uz to častiti druge (V).

Seosko stanovništvo ovoga kraja vrlo je zaostalo, ali i vrlo pobožno, zahvaljujući misijskom radu isusovaca. Slabo svetkuje dan Gospodnji prisustvujući jedino misi, vjerojatno zato što župnici žive daleko. Narod je mahom siromašan i bijedan ne samo zbog toga što živi u škrtom i brdovitom kraju već i zbog toga što je opterećen teškim nametima sa strane feudalne gospode i Njegova Veličanstva (V).

Ovdje biskupija graniči prema istoku sa senjskom, prema zapadu s pićanskom i svojim mletačkim dijelom, prema sjeveru s tršćanskom i porečkom biskupijom, dok je prema jugu oplakuje Kvarner iz kojega vire otoci Krk, Rab i Cres (V). Biskup na kraju priželjkuje da mu Bečki dvor dozvoli uskoro novi pohod onoga dijela ili da se barem ne protivi objavljenju i sprovođenju njegovih vizitacijskih odluka, inače će biti promašeni i uzaludni svi dosadašnji biskupovi mukotrpnih pothvati (V).

Austrijski dio biskupije ima šest zbornih i deset župnih crkava. Biskup ih je pohodio samo jedanput 1742. godine. Biskup Bottari također samo jednom 1701. godine. Bečki dvor i Komora vrlo teško i rijetko dozvoljavaju biskupu kanonski pohod tih župa smatrajući ga besmislenim (VII).

Tijekom 1751. godine potresi su teško pogodili Rijeku. Osobito teško stradali su samostan i crkva benediktinki.²³⁵ One su bile prisiljene napustiti klauzuru i samostan i nastaniti se izvan grada u nekim daščarama na obali. Samostanu je svakoga časa prijetilo rasulo; svuda se opazio rasap i pohara! Biskup, premda boležljiv, u nekoliko je navrata putovao u Rijeku da se pobrine za redovnice, podnosio mučno i dugo putovanje Liburnijskim morem ili Kvarnerom, koje posebno zimi običava biti uzburkano i opasno. Redovnice je smjestio u neku prikladnu kuću blizu kapucinskog samostana te ih obvezao na klauzuru. Budući da ondje nije bilo mjesta za kućnu kapelu ili barem za oltar, redovnice su svaki dan išle na misu u kapucinsku crkvu. Hodale su spuštenih koprena i u povorci, a predvodio ih je arhidakon dekan ili ispovjednik ili kapelan s križem na čelu povorke. Kad se Božja srdžba smirila i povukla mač u korice, a potresi prestali razarati grad, redovnice su počele obnavljati crkvu i samostan u koji su se uselile već iduće, 1752. godine (VIII).

Nakon tolikih biskupovih molbi „njezino carsko i kraljevsko Veličanstvo carica Marija Terezija“ udostojala se 3. srpnja odobriti biskupu kanonski pohod riječkoga kraja, ali su dvorski ministri iz Graza i riječka skupština - koja se dijelila na komercijalnu i političku - svakakvim smicalicama nastojali ograničiti pohod šest zbornih i devet župnih crkava i samostana, izmišljajući velike izdatke za služenje biskupu. Oni time niti što dobivaju niti znaju da su se u pola stoljeća održale jedva dvije vizitacije: prvu je obavio 1701. biskup Bottari, a drugu sadašnji 1742. godine zalaganjem nuncija Eneja Paoluc-

---

235 Potresi su rušili Rijeku u više navrata od konca studenoga 1750. do svibnja 1751. godine. Narod je morao napustiti nesigurne kuće unutar gradskih zidina i nastaniti se u daščarama izvan grada od Riječine do samostana kapucina. Nastradalima je carica Marija Terezija dodijelila 4.000 forinti pomoći. Usp. G. KOBLER, *Memorie III*, str. 210.

cia. Biskup se sa svoje strane sjeća kako mletački Senat dozvoljava tršćanskom biskupu da slobodno pohodi onaj kraj biskupije i nesmetano ispravlja zloupotrebe. Biskup će se boriti da može neograničeno vršiti svoju jurisdikciju, a ne da mu je ograničavaju riječki arhidakon ili njegov kancelar u ime dvorskih ministara. Ako biskup ne može izvršiti kanonski pohod u skladu s propisima Kongregacije i Tridentskim saborom, nema smisla ni poduzeti takav napor (IX). Riječki je kapetan zabranio biskupu kanonski pohod onoga kraja pozivajući se na dekret iz Graza. Dekret je potpisao doktor obaju prava Aleksandar Tamburini iz Fossunbronea.²³⁶ Sadašnji je riječki kapetan neugodan čovjek i ako biskup ne nađe neki zajednički govor, gubi svaku jurisdikciju.²³⁷ Biskupovo pravo potkapa se carskom vlašću, te ako se tim putem nastavi, neće moći više imenovati ni riječkog dekana ni kancelara, već će ih imenovati dvorski savjetnici na prijedlog kapetana ili njegovih pristaša. Nedavno su dekan i kancelar zatražili da car službeno potvrdi njihovu neuklonjivost iz službe. Arhidakon se već potpisuje kao carski arhidakon, a vicekancelar kao kancelar. Oni se više ne pokoravaju ni generalnom vikaru ni kancelaru biskupije, dapače, zabranjuju im svaku službu te sami neovlašteno vode procese. Ukratko: protupravno prisvajaju jurisdikciju (XIII). Riječki je kapetan nastojao da mu se povjeri briga za redovnice, kani preuzeti u svoju nadležnost sve nadarbinske parnice, crkvenu imovinu, nadarbinske prihode, patronatsko pravo te izdavanje dozvola za gradnju crkava, zvonika i tome slično. Čak i bratovštine otimaju ordinarijevoj vlasti (XIII).²³⁸

Na kraju biskup izvještava da je opatici riječkog samostana i njihovu ispovjedniku istekao trogodišnji mandat te da redovnice traže da im se mandat produži (XIII). Kongregacija je biskupu odgovorila da se za potvrđivanje mandata istoj opatici traže glasovi većine redovnica, dok ispovjednika može potvrditi ordinarij, kao što je sve učestalija praksa.

16. FRANJO POLESINI (1772-1778)

Biskup Franjo Polesini rođen je u Motovunu 13. XII. 1729. U Padovi je stekao doktorat obaju prava, postao kanonikom zbornog kaptola u rodnom mjestu, a za pulskog je biskupa posvećen u Rimu 1772. godine. U Puli je obnovio katedralu i biskupsku palaču, otvorio je zalagaonicu i zalagao se za obnovu biskupije. Godine 1778. premješten je na porečku biskupsku stolicu i ondje je umro 1819.²³⁹

U Tajnom vatikanskom arhivu ne postoji nikakva Polesiniega relacija o stanju u biskupiji, već samo molba za odgodu pohoda za 63. trogodište. Papa mu je putem Kongregacije potkraj 1774. odgodio rok pohoda ad limina za šest mjeseci.

---

236 Vidi bilj. 123.

237 Ivan Gerlicy bio je carev predstavnik u Rijeci i ujedno kapetan Trsata od 1751. do 1776. godine. Usp. G. KOBLER, *Memorie II*, str. 135 i *Memorie III*, str. 164.

238 Za razliku od mletačke Istre, gdje je biskupima bila zabranjena vizitacija i uvid u poslovanje bratovština, u austrijskoj su Istri oni morali kanonski pohoditi bratovštine i druge laičke ustanove. Usp. CCP 6, str. 13 i 23. Vidi bilj. 10, 54 i 192.

239 F. BABUDRI, *Elenchus*, str. 49; *Hierarchia VI*, str. 342; Pietro STANCOVICH, *Biografie degli uomini distinti dell'Istria* (pretisak), Atti II, Trieste, 1971, str. 343.

17. IVAN DOMINIK JURAS (1778-1802)

Posljednji pulski biskup Ivan Dominik Juras rođen je u Rabu 23. XII. 1742. U Padovi je stekao doktorat obaju prava, u Rimu je posvećen za pulskog biskupa 1778. Obnovio je svoju katedralu obogativši je novim inventarom, pobrinuo se za odgoj klera i crkvenu stegu. Umro je u Puli 1802. godine i pokopan u katedrali.²⁴⁰

Biskup Juras uputio je u Rim dva opširna izvještaja o stanju u biskupiji: 1786(I) i 1800(II) putem zastupnika opata Herkula Bonajutia prvi, a putem trećoreca glagoljaša Antuna Crnobora drugi. Biskup je mnogo puta tražio odgodu za tu obvezu zbog prećih poslova u biskupiji. Punomoć u korist trećoreca glagoljaša Antuna Crnobora, člana Dalmatinske provincije sv. Jeronima, napisao je vlastoručno sam biskup i tom prigodom zahvalio papi što ga je imenovao kućnim prelatom i asistentom svetoga praga, što je dozvolio sekularizaciju bratu konventualcu Ivanu Dominiku, što je potvrdio izbor sinodalnih ispitivača za pulsku biskupiju i što je dozvolio da ga u Rimu zastupa spomenuti redovnik.

Biskup se najprije ispričava i žali što nije mogao završiti odavno započeti pohod župa, jer je u šest navrata morao putovati u Veneciju da na sudu brani svoju jurisdikciju i biskupska prava. Kad se stanje donekle stišalo, biskup je uspio dovršiti pohod župa mletačkoga dijela biskupije (I).

Pula, davna rimska kolonija, najstariji je grad u Istri. Ima oko 900 žitelja, udaljena je od Venecije oko 150 milja, vrlo je drevno i poznato sjedište biskupije. Biskupija danas ima oko 20.000 stanovnika u mletačkom dijelu. Sufragan je udinskog nadbiskupa i graniči s porečkom, novigradskom, koparskom i tršćanskom biskupijom.

Katedrala je prilično uredna, ali vapije za obnovom. Posvećena je sv. Tomi apostolu, zaštitniku grada i biskupije, i prilično je snabdjevena namještajem. Među mnogim relikvijama postoji sedam svetačkih tijela - Purpurina, Jurja, Teodora i Demetrija mučenika, Flora i Bazilija biskupa te Salamuna, ugarskoga kralja. Svetohranište je ukusno izrađeno. Oltari, sakristija, zvonik i krstionica pobuđuju divljenje stranaca. Orgulje se već 15 godina priželjkuju, a biskup je putovao najprije u Rovinj, zatim u Veneciju da ih naruči te se nada da će se zamisao doskora ostvariti (I).²⁴¹ Biskup je uspio nanovo popločiti pola poda katedrale, ali je ustanovio da je krov počeo na nekoliko mjesta prijetiti rušenjem. U katedrali su nedavno postavljene nove orgulje koje su koštale 1.400 dukata. Biskup je od svoje uštede dao 600 dukata za orgulje (II). Katedrala je ujedno i župna crkva. Pastvom se u gradu bavi svjetovni kler, kojega bira kaptol svake godine, a biskup ga uvodi u službu. Biskup je nedavno uveo običaj da se u katedrali izlaže Presveto na sve korizmene blagdanske dane. Takvo se klanjanje ranije nije nikada obavljalo (I).

Katedralni kaptol ima 12 kanonika nadarbenika zajedno s dignitetima arhidakonata i skolastikata. Kanonik skolastik poučava klerike gramatiku i gregorijansko pjevanje. I

240 F. BABUDRI, *Elenchus*, str. 47 i 78-79; *Hierarchia VI*, str. 342.

241 Nove je orgulje uspio nabaviti biskup Juras 1795. godine. Istu zamisao nije uspio ostvariti biskup Balbi (bili. 205). Vidi bilj. 69.

kanonike i dignitete tri godine unatrag izmjenično biraju biskup i kaptol,²⁴² ali prema najnovijem dekretu mletačkog Vijeća četrdesetorice izbor svih kanonika pripada isključivo kaptolu, a biskupu jedino da ih potvrdi. Nadarbine za kanonika teologa i za kanonika pokorničara ne postoje ni u katedralnom ni u zbornim kaptolima (I). Već oko 50 godina kaptol nema osobu koja bi klerike poučavala gramatiku i gregorijansko pjevanje, iako je kaptol imao skolastika kojega je biskup nagovarao da se tome posveti. Nema još ni kanonika teologa ni pokorničara, premda postoje dosljedni zahtjevi Tridentskog sabora. Biskup se namučio da za utemeljenje tih kanonikata uvjeri tvrdo glave kanonike (II).

U Puli postoji samostan benediktinki pod vlašću i vodstvom biskupa. Postoji i samostan konventualaca i hospicij augustinaca s crkvom zvanom „della Misericordia“. Sve su samostanske crkve ukusno opremljene. Na otoku Verudi oko 3 milje izvan grada postoji samostan franjevac opservanata (I). Pulske su benediktinke uz papinu dozvolu napustile svoj samostan i preselile se u onaj sv. Ivana Lateranskog u Veneciju. Ne postoji više ni samostan augustinaca u Puli, a u Labinu je mletački Senat ukinuo onaj samostan konventualaca (II).

U Puli postoji još sedam crkava: sv. Antuna Padovanskoga, sv. Stjepana prvomučenika, Djevice Milosrda (de Charitate), Djevice Marije de Caneto, sv. Nikole priznavaoca, sv. Marka evanđelista blizu retorske palače, sv. Roka priznavaoca. Izvan grada postoje crkve sv. Antuna opata, sv. Matije apostola i evanđelista, i sv. Mihovila arkandela. U svim nabrojenim crkvama, osim u onoj sv. Matije, kanonici vrše bogoslužje na dan naslovnika (I). U gradu nema više crkve sv. Stjepana, jer se porušila zbog pomanjkanja sredstava za njezino uzdržavanje (II).

Biskupska palača drevno je zdanje u blizini katedrale. Biskup ju je dao popraviti čim je došao u Pulu. Potrošio je mnogo novca za njezinu obnovu (I). Svojim je novcem uspio obnoviti i dotjerati u bolje stanje i ljepši izgled svoju rezidenciju, koja je prijetila rušenjem (II).

Na Pulštini, uz spomenutu katedralu, postoji još 14 župnih crkava. Utvrđeni gradić Mutvoran diči se znamenitom i drevnom nadžupnom crkvom sv. Marije Magdalene. Biskup bira nadžupnika natječajem. O nadžupniku je ovisno pet kapelana, napose u vezi

---

242 Do 1783. biranje pulskih kanonika bilo je pridržano osam mjeseci na godinu Svetoj Stolici, a četiri mjeseca biskupu. Mletački je Senat 1768. godine ograničio kleru i redovnicima mnoga prava te ukinuo 17 samostana u Istri. Godine 1769. abrogirao je sva papinska prava, povlastice i pridržaje na području Republike Sv. Marka. Tada je kaptolu vratio pravo biranja kanonika barem u mjesecima pridržanima Svetoj Stolici i vratio mu nadarbinu koju je uživao inkvizitor za Istru (bilj. 7), a 1770. ovlastio je kaptol da bira arhidakona. Isti je senat 1784. godine ratificirao sporazum s carem da se granice istarskih biskupija poklapaju s državnom granicom te 1786. naredio zatvaranje mnogih poljskih crkava diljem mletačke Istre. Zbog tih prisilnih reformi augustinci su 1780. napustili pulski samostan, a 1790. napustile su ga i benediktinke. Biskup Juras osjetio je u mletačkom dijelu biskupije sve agresivniju i radikalniju politiku državne Crkve, a u austrijskom dijelu kruti jozefinizam. Tako su stoljetni neprijatelji i suparnici bili jedinstveni i složni u rušenju i stezanju crkvene jurisdikcije, nametnuli i proveli nove granice istarskim biskupijama 1784, što je Sveta Stolica prihvatila bulom pape Pia VI. *Super specula militantis Ecclesiae* od 20. kolovoza 1788. godine. Biskup Juras doživio je spomenute promjene prije kao nasilno nametanje rješenja negoli kao prijedlog upućen Svetoj Stolici. Usp. P. KANDLER, *Fasto*, str. 30-32; *CCP* 17, str. 138; *Crkva u Istri*, str. 17-19.

sa sakramentom ženidbe. U Krnici djeluju dva, u Marčani dva i u Kavranu jedan. Spomenuta sela, osim Kavrana koji ima samo crkvu, imaju vlastitu crkvu, krstionicu, svetohranište i groblje. U nadžupe se ubrajaju Šišan, Fažana i Galizana. Šišanska je crkva posvećena svetim mučenicima Feliksu i Fortunatu, fažanska svetim mučenicima Kuzmi i Damjanu, galizanska sv. Roku priznavaocu i sv. Justu mučeniku. Valtura je prepozitura s crkvom posvećenom sv. Ivanu, apostolu i evanđelistu. Slijede župe: Medulin s crkvom sv. Agneze, djevice i mučenice; Ližnjan s crkvom sv. Martina, biskupa i priznavaoca; Premantura s crkvom posvećenom sv. Floru biskupu, ali se kao zaštitnik štuje sv. Lovro mučenik; Pomer i Lobarika s crkvom sv. Flora, biskupa i priznavaoca; Štinjan s crkvom sv. Margarete djevice i mučenice; Muntić i Peroj s crkvom sv. Jeronima, priznavaoca i crkvenog naučitelja; Brioni s crkvom sv. Germana mučenika. Biskup imenuje župnike za gotovo sve navedene župe putem natječaja. Neke župe imaju i kapelane, koje svake godine potvrđuje biskup. U župama Muntić i Štinjan narod bira a biskup potvrđuje župnike. Župe Lobarika i Brioni već su više godina bez župnika zbog neznatnih župničkih prihoda te biskup jedva pronalazi kapelane ekonomie za njihovo vodstvo. I Muntić je vrlo siromašna župa te je nužno da se ujedini sa župom Lobarikom, udaljenom svega oko jednu milju (I). Biskup još nije uspio ujediniti župe Muntić i Lobariku, jer se tomu protive žitelji (II).²⁴³

Širom biskupije postoje četiri zbornu-župne crkve. Prvo mjesto zauzima zborna crkva u Labinu: posvećena je Bl. Djevici Mariji i zaštitniku sv. Justu mučeniku. Crkva je proglašena časnom. Kaptol ima devet kanonika i bira kandidate na prazna mjesta, a biskup ih uvodi u službu. Nadžupnik je glava kaptola; bira ga gradska zajednica a biskup mu povjerava službu i pastvu. Svi kanonici sudjeluju u službi kora uz dnevne distribucije, premda su im prihodi niski. Svi su kanonici sužupnici, te se redaju u službi i pri sklapanju ženidbi. Zbornu crkvu resi tijelo sv. Justa mučenika i mnoge druge svete moći. Na Labinštini postoje četiri župne crkve: Sveta Nedjelja, Sveti Martin, Sveti Lovreč i Sveta Lucija. U tim su župama labinski kanonici sebi pridržali pravo pastve neovisno o dotičnim župnicima. U blizini Labina djeluje samostan franjevac konventualaca (I). Kanonici zborne crkve u Labinu zadali su biskupu svu silu neprilika i neugodnosti zbog nedavno dobivenih odličja od mletačkog Senata da ih nose i u crkvi i izvan crkve.²⁴⁴ Davanje takvih insignija bilo je uvijek pridržano Svetoj Stolici. Kamo sreće da se te neprilike srede (II)!

Druga je zborna crkva sv. Blaža u Vodnjanu. Kaptol ima četiri kanonika i svi se bave pastvom uz pomoć kapelana. Kapelani, bez izričite ovlasti nadžupnika, ne mogu prisustvovati sklapanju ženidbe. Narodno vijeće predlaže tri kandidata za svaki upražnjeni kanonikat, a biskup imenuje najpodobnijega. Na isti način vijeće predlaže biskupu tri kanonika da između njih izabere nadžupnika. Uzmu li se u obzir prilike kraja, kanonički su prihodi dovoljni za življenje. Kanonici predlažu svake godine

---

243 Spomenute župe nisu bile nikada ujedinjene. Usp. *Crkva u Istri*, str. 77 i 84.

244 Vjerojatno su labinski kanonici dobili spomenuta odličja 1771. godine kao i kanonici Poreča i Motovuna. I taj je potez bio smišljen i uperen protiv crkvene jurisdikcije i ustrojstva dosljedno s crkvenom politikom Serenissime uoči svoga sutona i propasti. Vidi bilj. 242. Usp. P. KANDLER, *Fasti*, str. 31.

biskupu kapelana Hrvata za Roveriju, selo udaljeno oko pet milja od Vodnjana.²⁴⁵ Roverija bi se morala proglasiti župom. Katkad kanonici predlažu još dva kapelana da im biskup povjeri službu po selima župe. Sadašnji je biskup imenovao u Vodnjanu dekana zbog udaljenosti od katedrale i mnogobrojnoga klera.²⁴⁶ U Vodnjanu postoje i dva samostana s crkvama, tj. konventualaca i kapucina (I). Vodnjan ima zbornu crkvu, pet kanonika i nadžupnika, kojima je povjereno dušobrižništvo, i 15 svećenika. U crkvi se do prije nekoliko godina nije održavalo nikakvo pravilo s obzirom na pjevanje psalama i nikakav red u službi božanskog časoslova. Sada je to pitanje riješeno. Dao Bog da bi se u njihov primjer ugledali i katedralni kanonici! Oni međutim tvrdoglavo odbijaju vršenje pastirske službe u gradu, premda ih na to obvezuju kaptolski statuti pod teškim grijehom. Oni se čak mudrijaški parniče s biskupom (II). Filipana je župa ovisna o vodnjanskoj zornoj crkvi. Posvećena je svetim apostolima Filipu i Jakovu. Župnika bira župnik putem natječaja (I). U vodnjanskom kraju postoji i župa Filipana, gdje vijeće predlaže tri kandidata za župnika, a biskup izabire kojega smatra najboljim. Jednak se način izbora primjenjuje i u vodnjanskom kaptolu, a uveo ga je nedavno mletački Senat. Ranije je župničku službu u Filipani podjeljivao biskup putem natječaja (II).

Treća je zborna crkva u Barbanu. Posvećena je sv. Nikoli biskupu, ima četiri kanonika i nadžupnika s naslovom arhiprezbitera. Svi se kanonici bave pastvom, ali je nadžupniku pridržano pravo prisustvovanja sklapanju ženidbe. Narodno vijeće bira sve kanonike, koje svjetovni vlastodržac Loredan predlaže biskupu da ih uvede u službu. Kanonički su prihodi dovoljni za život. Kaptol svake godine bira a biskup potvrđuje kurata za službu širom župe, kako bi se kanonici mogli nesmetano posvetiti dnevnoj službi kora, na koju ih obvezuju dnevne distribucije. U prostranoj župi djeluju još tri kapelana, koji su u svemu ovisni o kaptolu. Bira ih narod pojedinih podružnih crkava, a biskup ih uvodi u službu svake godine: jednoga za crkvu Gospe od Zdravlja, drugog za crkvu u Pornjani i trećega za onu u Šajinima. Tri spomenute crkve čuvaju Presveto, imaju groblja, ali nemaju krstionice. Na Barbanštini postoji još župa Rakalj s crkvom posvećenom Djevici Mariji i zaštitnici sv. Agnezi, djevici i mučenici. Način izbora, predlaganja i potvrđivanja župnika jednak je kao i u Barbanu (I).

Četvrta je zborna crkva sv. Jurja mučenika u Plominu. Kaptol se sastoji od tri kanonika, koji se redaju u župničkoj službi kao suupravitelji, i župnika, kome je pridržano pravo prisustvovanja sklapanju ženidbe. Kanonike bira narodno vijeće a potvrđuje ih biskup. Dužni su sudjelovati u koru u došašću i korizmi te na blagdanske dane bez primanja distribucija. Kanonički su im prihodi niski (I).

Biskupa je obuzela neopisiva radost kad je prigodom vizitacije župa ustanovio da svi župnici i kanonici marljivo obavljaju povjerenu im službu; da poučavaju narod u vjerskim istinama i hrane ga duhovnom hranom; da savjesno propovijedaju; da se vjerno pridržavaju rezidencije. Izuzetak čine župnici Peroja i Briona: oni nemaju u župi kuće i kažu da su od Svete Stolice isposlovali oprost od rezidencije, ali unatoč tome oni

245 Vidi bilj. 154.

246 Vodnjanski je dekanat tada uz Vodnjan obuhvaćao samo Roveriju i Filipanu. Ostale su mu župe bile pripojene vjerojatno 1866. godine, otkada postoji dekanatski arhiv. Usp. *Crkva u Istri*, str. 128.

savjesno vrše župničke dužnosti (I). Što se tiče radnika u Božjem vinogradu, biskup je sve radosniji, jer se župnici i kanonici zalažu u povjerenju im službi. S druge pak strane biskupa obuzima žalost na samu pomisao kako se smanjuje broj kapelana i kako u biskupiji drastično opada broj svećenika Hrvata (II).

Širom biskupije postoje mnoge područne crkve, a mnoge su se već porušile i nemoguće ih je obnoviti budući da su bile sagrađene bez prihoda za uzdržavanje. Bratovština ima također mnogo i u gradu i diljem biskupije, ali se samo neke zovu privilegirane, jer su obdarene apostolskim povlasticama. Osim kapele u biskupskom dvoru postoje u biskupiji i tri privatna oratorija: 1. u podestatovoj palači u Vodnjanu; 2. u podestatovoj palači u Labinu i 3. u palači plemićke obitelji Battiala u Labinu (I).

U biskupiji ne postoji sjemenište jer nema sredstava za njegovo uzdržavanje zbog sveopće bijede toga kraja, a kler živi u tami neznanja. Biskup moli da mu Sveta Stolica omogući, kao i dalmatinskim biskupima, barem jedno mjesto za klerika u kolegiju Propagande kako bi se vratilo i proširilo u biskupiji gotovo nestalo umijeće svjetovnih vještina (I).

Sjemenište i dalje postoji jedino u želji. Za njegovo je ostvarenje biskup dvaput putovao u Veneciju i predao senatu pismenu molbu, a nedavno ju je uputio i kraljevsko-carskom Veličanstvu u Beč.²⁴⁷ Biskupu ne preostaje drugo nego da žali svoju biskupiju i kler obavijen tamom velikoga neznanja bilo zbog siromaštva i bijede koja bježe na svačija vrata u gradu i u biskupiji bilo zbog neudovoljavanja ranijoj biskupovoj molbi koju i ovom prigodom ponavlja, tj. da barem jedan klerik iz biskupije bude primljen u Propagandin ili u Loretski kolegij, gdje se školuju klerici dalmatinskih biskupija (II).²⁴⁸

Biskup osobno dijeli sakramente krizme i svećeničkog reda, na blagdane pontificira i propovijeda u katedrali ili u drugim crkvama biskupije. Biskup ima šest feudatara koji uživaju prihode u gradu i u biskupiji, a njihova protuusluga i služba sastoje se u pružanju vode biskupu za vrijeme svečane mise. Biskupovi su prihodi drastično pali, osobito nakon gubitka desetine u visini od oko 600 dukata godišnje, što se dogodilo za vrijeme biskupa Polesinia (I). Biskup je prisiljen da svoje prihode koji su u stalnom opadanju troši u parnicama s kanonicima (II).

Upravo već spomenuta bijeda, koja bježe na svačija vrata i u gradu i po biskupiji, glavni je razlog što biskup ne može spriječiti sablazan koja često iskrnsne sklapanjem ženidbe u srodstvu ili svojti. Kad stranke ne mogu snositi troškove za stjecanje apostolskog oprosta, žive u grešnom suložništvu, a mnoge djevojke ostanu ili neudate i osramočene ili nesretne. Biskupu bi bila nužno potrebna ovlast davanja oprosta barem za četvrto koljeno, u kojem je oskvrnuće češće i prijete veća zla. Tom se ovlašću služi susjedni porečki biskup te je i pulski moli za duhovnu korist svojih vjernika (I).²⁴⁹

247 Biskup je odaslao prvu relaciju kao mletački, a drugu kao austrijski podanik.

248 Iako su gotovo svi istarski biskupi molili da se barem koji klerik školuje u tim zavodima, njihovoj molbi nije bilo udovoljeno samo zato što Istra nije bila ubrojena u ilirske zemlje ni istarske biskupije u dalmatinske. Usp. CCP 12, str. 5; CCP 16, str. 77.

249 Iste su ovlasti molili i neki novigradski biskupi. Usp. CCP 17, str. 142.

Iz dana u dan pojavljuju se sablazni suložništva i mnoge djevojke ostanu neudate i ozloglašene, jer velika bijeda koja bije ovaj kraj ne daje naprosto mogućnost da se podmire troškovi za stjecanje apostolskog oprosta za sklapanje ženidbe. Biskup opet moli tu ovlast barem za četvrto koljeno srodstva i svojte, jer još nije dobio odgovor na prvu molbu. Ta bi ovlast bila mnogo uža od one kojom se koristi porečki biskup (II).

Carski dio biskupije veći je i prostraniji. Ima šest zbornih crkava, među kojima se ističe riječka, proglašena časnom. Ima i 10 župa, oko 40.000 stanovnika i mnogo župnih i slobodnih nadarbina. Biskupu je nemoguće priložiti izvještaj o stanju u tom dijelu, jer ga je siječnja 1783. izgubio (I). Biskup bi morao sada izvijestiti o stanju povjerenog dijela u carevini koji mu je bio oduzet. Mletački je Senat naprosto prisilio biskupa da ga se odrekne, a potpis je iznudio prijetnjama i bez mogućnosti utoka kod bilo koga. Budući da je Mletačka Republika propala i da je mletački dio biskupije spao pod carevinu, biskup sada moli da se oba dijela opet objedine u istoj biskupiji (II).

U otpisu Kongregacije od 16. VII. 1786, koji biskup nije primio, nabrajaju se odluke koje biskup mora provesti: osnovati obveznu nadarbinu za kanonika teologa i penitencijara; otvoriti sjemenište, a ne moliti jedno stalno mjesto za klerika u kolegiju Propagande; riješiti pitanje župnika u siromašnim župama; Roveriju proglasiti župom i o tome obavijestiti Kongregaciju; obvezati sve župnike na rezidenciju u župi, odnosno predočiti biskupu pismeni oprost koji je izdala kongregacija; pohoditi sve samostane i nabožna mjesta; održati sinodu ili je drukčije nadoknaditi; za dobivanje ovlasti davanja ženidbenih oprosta treba slijediti proceduru porečkog biskupa.

Opširniji je reskript na račun druge relacije od 8. VI. 1802. s dodatkom od 10. VII. 1802. Kardinali najprije hvale pastirsku brigu i poduzetnost revnog i odvažnog biskupa; žale zlobne i ohole katedralne kanonike koji se parniče s biskupom; čestitaju biskupu za uspjeh postignut s vodnjanskim kanonicima; nagovaraju ga da osnuje nadarbine za teologa i za pokorničara; da osnuje sjemenište; da svlada tvrdoglavost naroda župa Muntića i Lobarike te ih ujedini; upućuju biskupa da poput porečkoga sastavi posebnu molbu i uputi je Svetoj Stolicu želi li dobiti ovlast za davanje ženidbenih oprosta. Kardinala se posebno dojmila dismembracija biskupije nasilnim putem i bez znanja i konzultiranja sa Svetom Stolicom. Ako su se događaji tako razvijali, biskup treba sastaviti detaljan zapisnik i dostaviti ga Kongregaciji. Treba o tome mudro i oprezno razgovarati s carem. Kardinali su provjerili razlog zašto biskup nije dobio odgovor na prvu relaciju i ustanovili da ga biskupov opunomoćenik nije preuzeo na Kongregaciji.

U arhivskoj građi postoje i opaske u vezi s relacijama i natuknice za odgovore. Kardinali se čude zašto je biskup odugovlačio pohod župa tijekom devet godina i pitaju se da li je za to dovoljan razlog vođenje šest parnica u Veneciji, čiji im je predmet nepoznat. Kardinali misle da biskup mora uspostaviti raniji način izmjeničnog izbora kanonika i potisnuti novi dekret mletačkoga Senata. Mora svakako osnovati nadarbine za teologa i penitencijara u katedralnom kaptolu. Držeći se strogo koncilskih odluka, trebao bi i zborni kaptol s više kanonika kao labinski imati kanonika teologa, dok ne dolaze u obzir vodnjanski, barbanski i plominski. Kardinalima je mnogo toga nejasno u vezi s benediktinskim samostanom u Puli. Manjkav im je izvještaj o samostanima. Kardinali ne vide u čemu je razlika između privilegiranih i nepriviligiranih bratovština ni u čemu

se sastoje njihove povlastice. Biskup ih mora svakako pohoditi u skladu sa saborskim odlukama. Biskupija koja ima 21.000 žitelja morala bi imati svoje sjemenište. Zahtjev je neodgodiv, a osiguranje mjesta za jednog klerika u kolegiju Propagande ne bi riješilo stanje. Kongregacija će se založiti, ako bude potrebno, da biskup opet dobije izgubljenih 500 dukata godišnjih prihoda. Kardinali žale gubitak relacije iz 1783. za carski dio biskupije, gdje živi 40.000 duša, gdje ima šest zbornih i deset župnih crkava i mnoštvo nadarbina. Spomenuti je izvještaj biskup trebao poslati prije dismembracije biskupije.

Opširnije su bilješke u vezi s drugom relacijom. Kardinali se čude što su 16 godina trajale parnice s kaptolom u vezi s izborom kanonika, imenovanjem sinodalnih ispitivača i biskupovih zamjenika za obavljanje kanonskoga pohoda župa, zatim u vezi s nepropisnim dijeljenjem sakramenata i u vezi s prihodima biskupske menze. Kardinali preporučuju biskupu da, kad već ne može otvoriti sjemenište, otvori u gradu ili u biskupiji neku crkvu ili oratorij u skladu s konstitucijom pape Benedikta XIV. i ondje skuplja klerike barem u nedjelje. Te susrete moraju voditi moderatori bilo svjetovnog bilo redovničkog klera, držati im predavanja i upriličiti nastupe iz katehetike, homiletike, pastorala i odgoja, a redanju treba pripustiti kandidate koji se pokažu sposobni, revni i pobožni te se ispovijedaju barem dvaput mjesečno. Što se tiče kanonika teologa i penitencijara, biskup ih mora osnovati prema konstituciji *Pastoralis officii* pape Benedikta XIII. Ona predviđa da prvi ispražnjeni kaptolski kanonikat „ipso jure“ i bez drugih formalnosti mora postati i biti proglašen kanonikatom teologa, a drugi kanonikatom penitencijara. Kardinali dalje zanima da li su samostani augustinaca u Puli i onaj konventualaca u Labinu bili ukinuti suglasno s apostolskom vlašću. Kardinali se osvrću na labinske, vodnjanske i pulske kanonike: labinski ogorčavaju biskupov život zbog odličja kojima ih je obdario mletački senat i time potisnuo kompetencije Svete Stolice; vodnjanski su se pokorili biskupu što je hvalevrijedno,²⁵⁰ dok su pulski otkazali čak pastoralnu djelatnost u katedralnoj župi i pokoravanje vlastitim konstitucijama neprestanim cjepidlačenjem. Kardinali se još jednom osvrću na dismembraciju biskupije i napominju sljedeće: ako u tome nije sudjelovala Sveta Stolica, kojoj pripada pravo određivanja granica biskupijama i njihovo dijeljenje, onda treba o tome obavijestiti Svetoga Oca, koji će ovlastiti nuncija da razgovara s carem. Kardinali Kongregacije završavaju svoje opaske ovom konstatacijom: biskup je sličan zemljoradniku koji je od Boga zadužen da obrađuje plodno i neplodno tlo te da on neće biti kriv ako neplodno tlo ne urodi dobrim plodovima, a pulski biskup čini sve što može činiti u kritičnim i fatalnim okolnostima ovih vremena (permesso dalle pur troppo critiche e fatali circostanze de tempi).*

---

250 Biskup je vjerojatno nagradio vodnjanske kanonike 1790. almucijem zbog njihove vjernosti i pokornosti crkvenim vlastima, za razliku od labinskih i pulskih koji su, prvi ponosno, drugi pokorno, prihvatili novotarije koje im je nametnuo mletački Senat. Vidi bilj. 242 i 244.

* Na kraju ovoga teksta dugujem zahvalnost za stručne savjete i pomoć dr. Miroslavu Bertoši, mr. Jakovu Jelinčiću, raznim redovnicima i svećenicima, a posebno želim zahvaliti preuzvišenom gospodinu dr. Đuri Kokši, koji mi je kao rektor Zavoda sv. Jeronima u Rimu u dva navrata pružio gostoprimstvo dok sam u Tajnom vatikanskom arhivu listao i spremao gradu relacija istarskih biskupa za mikrofilmiranje.